

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2012-2015

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Karolína Valešová

Zájmové činnosti u osob s mentálním postižením

Praha 2015

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Lenka Petelíková

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR COMBINED STUDIES

2012-2015

BACHELOR THESIS

Karolína Valešová

Leisure activities for mentally handicapped people

Prague 2015

The Bachelor Thesis Work Supervisor: PhDr. Lenka Petelíková

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a uvádím v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne .....

Karolína Valešová

Poděkování

Děkuji paní PhDr. Lence Petelíkové, vedoucí bakalářské práce, za čas, trpělivost a cenné rady, které mi při tvorbě bakalářské práce poskytovala.

Anotace

Bakalářská práce se zabývala tím, jak mentálně postižení tráví svůj volný čas a jakými zájmovými činnostmi tento čas vyplňují. Jejím cílem bylo zmapovat, jaké typy činností jsou nejoblíbenější, kolik zájmových činností navštěvují a kolikrát týdně. V neposlední řadě bylo cílem zjistit, zda si tyto aktivity vybírají dobrovolně a zda jsou s nabídkou těchto činností spokojeni. Práci tvořily dvě části. V teoretické části bakalářské práce byly za pomoci odborných zdrojů předloženy informace zabývající se mentálním postižením, jeho klasifikací, psychologickými zvláštnostmi mentálně postižených, výchovně vzdělávacím procesem, volným časem a zájmovými činnostmi, kterým se tyto osoby věnují. Cíl bakalářské práce byl dále naplněn prostřednictvím průzkumu, který je popisován v praktické části bakalářské práce, která přináší vyhodnocení jednotlivých položek dotazníku. Výsledky jsou uvedeny prostřednictvím tabulek a grafů. Shrnutí celé bakalářské práce je uvedeno v závěru. Součástí práce je i seznam použitých zdrojů a přílohy. Smyslem bakalářské práce bylo získat informace týkající se zájmových činností.

Klíčová slova

Činnost, mentální retardace, osoba s mentálním postižením, samostatnost, sebeobsluha, schopnost, sociální služba, stimulace, terapie, volný čas, zájem, zájmové činnosti.

Annotation

Bachelor thesis studied how mentally handicapped spend their leisure time and what kind of activities they use to fill this time. Its goal was what types of activities are most popular, how many interest activities attended and how many times a week. Finally, the target was to determine whether of these activities voluntarily chosen and and if they're satisfied with the range of activities The work consisted of two parts. The theoretical part of the thesis with the help of expert resources present information regarding mental disability, its classification, psychological traits mentally disabled, the process of education, leisure activities and interest, which these people work. Aim of this thesis was further fulfilled through a survey, which is described in the practical part, which provides an assessment of individual questionnaire items. Results are shown through charts and graphs. Summary throughout the thesis is stated in conclusion. The work also includes a list of the sources and supplements. The purpose of this thesis was to obtain information related to hobbies.

Key words

Ability, activity, hobbies, individuality, interest, leisure time, mental retardation, mentally handicapped person, selfcare, social service, stimulation, therapy.

OBSAH

ÚVOD	9
TEORETICKÁ ČÁST	11
1 POJETÍ MENTÁLNÍ RETARDACE	11
1.1 Od historie po současnost	11
1.2 Multifaktoriální pojetí mentálního postižení	12
1.3 Klasifikace mentální retardace.....	15
1.4 Psychologické zvláštnosti jedinců s mentálním postižením	17
1.5 Typické znaky schopností u mentální retardace	18
1.6 Výchovně vzdělávací proces jako celoživotní cíl ze školského pohledu	21
1.7 Základní vzdělávání žáků s mentálním postižením	22
1.8 Výchovně vzdělávací proces z pohledu sociálních služeb.....	23
2 VOLNÝ ČAS A ZÁJMOVÉ ČINNOSTI	26
2.1 Vzdělávání a výchova pro volný čas.....	28
2.2 Zájmové činnosti.....	28
2.3 Různé druhy terapií	31
PRAKTICKÁ ČÁST	34
3 PRŮBĚH PRŮZKUMU	34
3.1 Cíl.....	34
3.2 Stanovené hypotézy	35
3.3 Metodologie průzkumu	35
3.4 Charakteristika místa průzkumu	35
3.5 Zpracování zjištěných údajů	37

3.6 Interpretace údajů.....	55
ZÁVĚR.....	57
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	58
SEZNAM ZKRATEK	60
SEZNAM GRAFŮ A TABULEK.....	61

ÚVOD

Problematika mentálního postižení je v současné době velmi aktuálním tématem. Nyní je trendem zvyšující se zájem o integraci mentálně postižených osob do majoritní společnosti. S ohledem na tento trend se zlepšuje výchovně vzdělávací proces, který za poslední roky prošel významnými změnami. V rámci speciálního vzdělávání došlo k úpravám vzdělávacích osnov tak, aby byly respektovány individuální schopnosti těchto osob. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) vytvořilo dokument, který garantuje klíčové kompetence. Tyto kompetence jsou uvedeny v rámcových vzdělávacích programech (RVP) pro jednotlivé typy školských zařízení.

Také v sociální oblasti došlo k významným změnám v poskytování sociálních služeb těmto osobám. Tyto změny jsou zakotveny v zákoně o sociálních službách. Tento dokument garantuje možné způsoby využívání služeb. Je zde uvedeno v jakých zařízeních, za jakých podmínek je služba poskytována a jakým způsobem je financována. V neposlední řadě jsou zmiňovány také povinnosti a práva osoby s mentálním postižením.

Vzhledem ke ztížené uplatnitelnosti osob s mentálním postižením na trhu práce mají tyto osoby problémy s plnohodnotným využitím volného času. K těmto účelům slouží různé organizace, centra denních služeb, týdenní stacionáře a jiné. Tyto organizace nabízejí velké množství zájmových činností, ať jsou to rukodělné, sportovní, hudební či jiné kroužky, nebo zajímavé druhy terapií například ergoterapie, canisterapie, aromaterapie a spoustu dalších.

Cílem této práce bylo zmapovat, jaké typy zájmových činností jsou u mentálně postižených osob nejoblíbenější, kolik zájmových činností navštěvují a kolikrát týdně. V neposlední řadě bylo cílem zjistit, zda si tyto aktivity vybírají dobrovolně a zda jsou s nabídkou těchto činností spokojeni. K tomuto účelu byly stanoveny tři hypotézy jakožto dílčí cíle, které byly dále v průzkumu potvrzeny či vyvráceny.

Bakalářská práce je členěna do tří kapitol, z nichž dvě jsou teoretické a jedna praktická. Cílem úvodní teoretické části bylo analyzovat obecnou problematiku mentálního postižení. Druhá část byla věnována volnému času a zájmovým činnostem. Třetí část praktická se zaměřila na kvantitativní průzkum s cílem potvrdit či vyvrátit předem

stanovené hypotézy. Průzkum byl realizován na základě dotazníkového šetření. Závěr práce obsahuje shrnutí celé bakalářské práce. Nalezneme v něm i případné návrhy na změnu či úpravu nabídky zájmových činností v zařízení pro mentálně postižené osoby, ve kterém byl průzkum realizován.

TEORETICKÁ ČÁST

Motto:

„Rozvíjení psychiky se děje v činnosti člověka.“ L. S. Vygotskij

1 POJETÍ MENTÁLNÍ RETARDACE

1.1 Od historie po současnost

První údaje o mentálním postižení, které zůstaly dochovány, jsou datovány zhruba kolem roku 1500 před Kristem a popisují postižení, která byla v té době spojována s úrazu hlavy a mozku. Přístupy k takto postiženým lidem se lišily. Ve starověkém Řecku a Římě byla obvyklá infanticida, Řekové shazovali postižené děti ve Spartě ze spartských skal a Římané je topili v Tibeře.

V období středověku ubývá infanticidy a přístupy k takto postiženým lidem se začínají měnit. Svůj význam zde sehrála publikace Johna Locka, kde ve své Eseji o lidském rozumu zastává názor, že *„člověk na svět přichází bez vrozených ideí a jeho mysl je nepopsaná deska (tabula rasa), na kterou až lidská zkušenost zapisuje dojmy a informace o světě.“* (Lečbých, 2008, s. 15)

Významnou změnu v pohledu na mentální retardaci způsobil příběh dvanáctiletého Viktora, který svůj život žil ve francouzských horách daleko od lidské civilizace. Po jeho nalezení byl zařazen do ústavu pro hluchoněmé. Viktor měl veliké štěstí, že tehdejší ředitel Jean-Marc-Gaspard Itard byl velkým stoupencem učení Johna Locka a zdůrazňoval velký vliv smyslové výchovy při výchově a vzdělávání mentálně retardovaných dětí. Itard vypracoval pro Viktora výchovně vzdělávací program, po jehož absolvování, za zhruba pět let intenzivního tréninku, udělal Viktor obrovské pokroky. Přestože obtíže v řeči a v sociálním chování přetrvávaly i v dospělosti, jeho pokroky předčily očekávání okolí.

Itard učil také Eduarda Seguina, jenž posléze vyvinul komplexní systém výchovy a vzdělávání mentálně postižených a přičinil se tak o vznik oboru psychopedie. (Lečbých, 2008, s. 16)

Počátek dvacátého století přinesl díky Alfredu Binetovi hodnotící škály, které umožnily rozlišovat míru intelektového nadání od postižení intelektu. V roce 1910 byla vydána klasifikace slabomyslnosti, která umožňovala zařazení mentálně postižených do třech stupňů. V tu dobu se začíná objevovat nový pojem – oligofrenie. Tato klasifikace byla po několika letech zrevidována a pojmy jako debilita, idiocie, imbecilita byly z důvodu vulgární konotace nahrazeny pojmy novými. Díky Světové zdravotnické organizaci (WHO) se v padesátých letech 20. století objevuje pojem „mentální retardace“ a klasifikace se rozšiřuje o další dva stupně. Toto dělení však s sebou přinášelo problémy při klasifikaci u osob z etnických menšin. Vzhledem k malým niancím, které v této klasifikaci byly, byli tito lidé zařazováni do hraničního pásma intelektu, což bylo chybné. Toto zapříčinilo změnu v klasifikaci a hraniční pásmo intelektu bylo zrušeno. Takto upravená klasifikace je součástí Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN-10) užívané v Evropě a Diagnostického a statistického manuálu (DSM-IV), který se používá v Americe. (Lečbých, 2008, s. 16)

1.2 Multifaktoriální pojetí mentálního postižení

Černá (2003, s. 79) uvádí, že *„stanovení adekvátní definice mentální retardace, která by vyhovovala všem odborným a zároveň různorodým aspektům, není stále vyřešeno, i když je v současné době k dispozici velké množství definic od nejstručnějších, vyjadřujících pregnantně podstatu tohoto syndromu, až k definicím popisným, zahrnujícím též klasifikaci a symptomatologii“*.

Například Dvořák (2001, s. 165) ve své publikaci popisuje mentální retardaci jako *„výraznou diskrepanci mezi psychickým a somatickým vývojem v neprospěch psychického“*.

Mentální retardace je tedy chápána jako snížení úrovně rozumových schopností, které jsou v psychologii označovány termínem inteligence. Obecné definice zabývající se inteligencí ji popisují jako schopnost *„učit se z minulé zkušenosti a přizpůsobovat se novým životním podmínkám a situacím“*. (Švarcová, 2003, s. 27)

Mezi hlavní znaky mentální retardace patří:

- nízká úroveň rozumových schopností, která se manifestuje především nedostatečným rozvojem myšlení, omezenou schopností učit se a následkem toho i obtížnější adaptací na běžné životní podmínky,
- postižení je vrozené na rozdíl od získané demence,
- postižení je trvalé i přesto, že je v určitých případech možné jisté zlepšení.

Toto postižení může být podmíněné dědičně, to znamená, že vzniklo na základě poruchy ve struktuře nebo funkci genetického aparátu. Může být však také podmíněné působením teratogenních vlivů v prenatálním věku, nebo ho mohou způsobit různé vlivy postnatálně. Specifickou skupinu tvoří takzvaná pseudooligofrenie, která vzniká vlivem nedostatečného výchovného působení. (Vágnerová, 1999, s. 147)

Psychologové se však v současnosti neshodují ani v tom, je-li inteligence jednotou vlastností, kterou už nelze dále analyzovat, nebo jestli se jedná o komplex simplexnějších schopností. E. L. Thorndike se ztotožňuje s názorem, že „*intelligence je souhrnem navzájem nezávislých schopností.*“ Rozlišoval tři základní druhy inteligence (Svoboda In: Švarcová, 2003, s. 28):

1. abstraktní inteligenci (projevující se při verbálních a symbolických operacích),
2. mechanickou inteligenci (schopnost operování s předměty),
3. sociální inteligenci (schopnost komunikovat s lidmi).

Nejznámějším a dosud nejpoužívanějším vyjádřením úrovně inteligence je takzvaný inteligenční kvocient, který zavedl W. Stern. Vyjadřuje se v něm vztah mezi dosaženým výkonem v úlohách odpovídajících určitému vývojovému stupni (mentální věk) a mezi chronologickým věkem.

Černá (2003, s. 79) rozdělila definice mentální retardace do skupin dle základního kritéria na:

- definice zdůrazňující aktuální pásmo inteligence,
- definice zdůrazňující biologické faktory,
- definice zdůrazňující sociální faktory,
- definice, které zdůrazňují více hledisek.

Model podpory

Tento model se zaměřuje na klíčové prvky v chápání hloubky mentálního postižení a fungování takto postiženého jedince. Zabývá se tedy prostředím, jedincem s mentální retardací a podporou. *„Každý z multidimenzionálních faktorů (adaptivní chování, participace, interakce, zdraví, prostředí) působí na fungování jedince, které je „filtrováno“ skrz podporu, jež je jedinci poskytována.“* (Černá, 2003, s. 80)

Medicínský model

Klade důraz na odbornou stránku personálu, který se o mentálně postiženého jedince stará. V tomto modelu vzniká vztah lékař-pacient. Lékař diagnostikuje, léčí a výsledným produktem by měl být vyléčený pacient. Z výše uvedeného je však zřejmé, že mentální retardace není klasická nemoc, která by byla léčitelná medikamenty. Tento model je právem kritizován a některými odborníky je dokonce považován za nebezpečný. Jeho riziko spočívá v tom, že *„vytyčuje postiženému cestu životem.“* (Černá, 2003, s. 83)

Sociální model

Sociální model oproti medicínskému vyzdvihuje celostnost před mechanismem a redukcionálním. Postižení je zde vnímáno jako důsledek handicapů ve vztazích se společností. Postupné přijetí tohoto modelu otevřelo prostor ke vzniku služeb, které přispívají k odstraňování bariér. Zamysleme se však nad tím, co by znamenalo v praxi úplné přijetí této teze, že postižený je faktickou formou sociálního útisku. *„Pravděpodobně by to vedlo k takové sociální politice, která nepřístupuje k jedinci s postižením jako k individuální oběti životního osudu, ale jako ke kolektivní oběti, které se podařilo přežít předpojatou a diskriminující společností. Rehabilitaci, reedukaci a kompenzaci by nahradila snaha o zmírňování sociálního útlaku, došlo by ke strukturálním změnám v redistribuci finančních zdrojů, ke změně fyzického prostředí a k eliminaci nerovnoprávnosti.“* (Černá, 2003, s. 83)

Z výše uvedených modelů můžeme tedy usuzovat, že mentální postižení a jedinci takto postižení jsou obtížně zařaditelnou kategorií a že je třeba je zkoumat jakožto předmět společenských věd.

1.3 Klasifikace mentální retardace

Lehká mentální retardace F70, IQ 50-69

Jedinci s lehkou mentální retardací jsou většinou schopni užívat účelně řeč v každodenním životě, umí udržovat konverzaci a jsou schopni podrobit se klinickému interview, i když k osvojení řeči dochází vzhledem k normám později. Jsou částečně, nebo plně samostatní v oblasti sebeobslužných dovedností. Obtíže jim činí orientace a práce v teoretické oblasti, kde jsou deficity patrné hlavně při vzdělávání.

Většina takto postižených jedinců je však schopna udržet si zaměstnání, při kterém jsou preferovány spíše praktické nad teoretickými schopnostmi. Často se jedná o nekvalifikované manuální práce.

Důsledky postižení se často zvýšeně manifestují ve spojení s emoční a sociální nevyzrálostí, tito jedinci obtížně chápou kulturní tradice, normy a očekávání s tím spojené. Nejsou schopni vyrovnat se s požadavky manželství nebo výchovy dítěte. Samostatné řešení problémů týkajících se financí, bydlení a lékařské péče je velice omezené. (Švarcová, 2003, s. 29)

Řeč u jedinců s lehkým mentálním postižením se opoždí zhruba o 1-2 roky oproti normě. Řeč u nich dosáhne až ke schopnosti zobecnění a abstrakce, abstraktní myšlení však nedosáhne nikdy normy, vážně především schopnost usuzování. Řeč nemusí být nikterak nápadná, avšak tito jedinci často selhávají v komunikačních situacích, které jsou pro ně nepředvídané, a nelze zde využít osvědčených stereotypů. Artikulace nemusí být nijak nápadná, ale je omezené porozumění řeči, které je přímo závislé na inteligenci. (Klenková, 2006, s. 199)

Středně těžká mentální retardace F72, IQ 35-49

U jedinců s tímto postižením je výrazné opoždění rozvoje chápání řeči a také její užívání. Opoždění se projevuje i v oblasti sebeobsluhy a zručnosti. Dosažení školních dovedností, vědomostí a návyků je omezené. Někteří žáci si pod kvalifikovaným vedením osvojí základy trivia. V dospělosti je téměř nemožný samostatný život, přestože jsou tito jedinci mobilní a fyzicky aktivní. V této skupině je poměrně široká škála různých dosažených stupňů v určitých dovednostech. Někteří vykazují lepší výsledky v senzoricko-motorických dovednostech, jiní spíše ve složce verbální.

Švarcová (2003, s. 30) uvádí, „že u většiny středně mentálně retardovaných lze zjistit organickou etiologii. U značné části je přítomen autismus nebo jiné pervazivní vývojové poruchy, které velmi ovlivňují klinický obraz a způsob, jak s postiženým jednat. Většina postižených může chodit bez pomoci. Často se vyskytují tělesná postižení a neurologická onemocnění, zejména epilepsie.“

Středně těžká mentální retardace je nápadná v řeči, kdy se projeví pozdní začátek někdy po 3. nebo dokonce až po 6. roce života dítěte. Současní autoři uvádějí, že právě rozdíly v úrovni řeči vymezují poměrně jednoznačně hranici mezi lehkým a středním mentálním postižením. Jedinci se středně těžkou mentální retardací mechanicky opakuji slova, věty, či řečové celky, avšak bez pochopení významu. Tento jev je nazýván echolálie. Jedná se o napodobovací pud, jakousi pasivní nápodobu než aktivní zpracování. (Klenková, 2006, s. 199)

Těžká mentální retardace F72, IQ 20-34

Tato skupina se podobá středně těžké mentální retardaci, pokud se zajímáme o klinický obraz, přítomnost přidružených vad a organické etiologie. U většiny jedinců z této kategorie je přidružená porucha motoriky a jsou patrné další přidružené vady, které prokazují přítomnost poškození, nebo vadného vývoje centrálního nervového systému. Přestože jsou možnosti výchovy a vzdělávání těchto jedinců velice limitovány, je prokázáno, že při včasné systematické a kvalifikované rehabilitační, vzdělávací a výchovné práci může dojít k rozvoji motoriky, rozumových schopností, samostatnosti, komunikačních schopností a k celkovému zlepšení kvality života. (Švarcová, 2003, s. 31)

U těchto dětí se řeč buď nevyvine vůbec, nebo zůstane na stupni pudových hlasových projevů. Přítomen bývá pouze hlas, který je ovlivňován aktuálními pocity libosti či nelibosti. Prozodické faktory jsou nevyvážené a hrubé. (Klenková, 2006, s. 199)

Hluboká mentální retardace F73, IQ nižší než 20

Tito jedinci jsou velmi omezeni ve schopnosti porozumění požadavkům či instrukcím a nejsou schopni jim vyhovět. Velká část je imobilních, nebo je jejich pohyb velice omezen. Častá je inkontinence a v nejlepším případě jsou schopni rudimentální neverbální komunikace. V oblasti sebeobsluhy jsou nesoběstační a nesamostatní. Nejsou schopni zajistit si základní životní potřeby a jsou odkázáni na pomoc okolí.

Možnosti výchovy a vzdělávání jsou velmi omezené. Ve většině případů je prokázáno organické postižení a běžné jsou neurologické nedostatky postihující hybnost, bývá přidružena epilepsie, jsou přítomna poškození analyzátorů. Obzvláště časté jsou nejtěžší formy pervazivních vývojových poruch, nejčastěji atypický autismus. (Švarcová, 2003, s. 32)

U dětí s hlubokou mentální retardací se řeč nevyvíjí, tito jedinci dokážou jen velmi obtížně vyjádřit své city a potřeby. Často vydávají neartikulované zvuky, některé modulují podle aktuálního rozpoložení. (Klenková, 2006, s. 198)

Jiná mentální retardace F78

Tato kategorie zahrnuje takové typy mentálního postižení, u nichž stanovení stupně intelektu je pomocí obvyklých metod zvláště nesnadné nebo nemožné kvůli přidruženému somatickému nebo senzoričkému postižení. Jedná se o osoby nevidomé, neslyšící, o osoby s těžkými poruchami chování, s autismem či u jedinců těžce somaticky postižených.

Nespecifikovaná mentální retardace F79

Tato kategorie zahrnuje takové typy postižení, kdy je sice mentální postižení prokázáno, ale nedisponujeme dostatečným množstvím informací, které jsou potřebné k zařazení takového jedince do určité kategorie mentální retardace. (Švarcová, 2003, s. 33)

1.4 Psychologické zvláštnosti jedinců s mentálním postižením

Každý člověk je svébytný subjekt se svými charakteristickými rysy. Toto tvrzení platí i pro skupiny lidí s různými typy postižení a je platné samozřejmě i u mentálně postižených jedinců. Přesto je však známa skupina společných znaků, která se u těchto jedinců v určité míře více či méně vyskytuje. Množství a projevy těchto znaků se odvíjí od druhu mentální retardace, její hloubky, závisí na přidružených vadách a také osobnostních rysech jedince.

Jsou to zejména tyto znaky, které se manifestují:

- zpomaleným chápáním, jednoduchostí a konkrétností úsudků,
- těkavostí pozornosti,

- nedostatečnou slovní zásobou a neobratností ve vyjadřování,
- narušením vizuomotoriky a pohybové koordinace,
- sníženou schopností až neschopností komparace a vyvozování logických vztahů,
- sníženou mechanickou a zejména logickou paměť,
- impulsivností, hyperaktivitou nebo celkovou zpomaleností chování,
- citovou vzrušivostí,
- sugestibilitou a rigiditou chování,
- nedostatky v osobní identifikaci,
- opožděným psychosexuálním vývojem,
- nerovnováhou aspirací a výkonů,
- zvýšenou potřebou uspokojení a bezpečí,
- poruchami v interpersonálních skupinových vztazích a v komunikaci,
- sníženou přizpůsobivostí k sociálním požadavkům a některými dalšími charakteristickými znaky. (Švarcová, 2003, s. 35)

1.5 Typické znaky schopností u mentální retardace

Myšlení a řeč

Myšlení je funkcí druhé signální soustavy a v souvislosti s ním hovoříme o zprostředkovaném, či zobecněném poznání. Nástrojem k tomuto poznání je řeč a jeho podstatu tvoří návaznosti, vztahy a souvislosti. Pokud se zaměřujeme na vztahy nebo jevy související s představivostí, jedná se o myšlení abstraktní, pokud se zabýváme vztahy mezi jevy vnímatelnými, jde o myšlení konkrétní.

Myšlení u jedince s mentálním postižením je příliš zatíženo konkrétností, není schopno vyšší abstrakce či generalizace, je nepřesné. Chyby se manifestují v analýze i syntéze. Myšlení je nekritické, nedůsledné, těžkopádné a úsudky jsou nepřesné. Vzhledem k tomu, že myšlenky vyjadřujeme řečí a ta je u mentálně postižených jedinců omezená

a opožděná, je i sdělení výsledné informace zkreslené. (Valenta, Krejčířová, 1997, s. 30)

Vágnerová (1999, s. 151) však ještě uvádí, že „*typickým znakem poznávacích procesů mentálně postižených je omezenější potřeba zvědavosti a preference podnětového stereotypu*“. Tito jedinci bývají většinou pasivnější a jsou závislí na tom, jak a které informace jim zprostředkuje okolí. V běžném životě se hůře orientují, nejsou schopni bezpečně rozeznat významné a nevýznamné znaky jednotlivých situací či objektů a hůře chápou vztahy mezi nimi. Okolní svět je proto pro ně ohrožující a důsledkem je někdy silná závislost na jiné osobě, která se v podstatě stává jakýmsi prostředníkem mezi světem a mentálně postiženým jedincem. Schopnost učit se je u mentálně postižených jedinců vždy nějakým způsobem omezena. Nejedná se pouze o důsledek neporozumění sděleného, ale vyskytují se zde také deficity v koncentraci pozornosti a paměti. V oblasti sebehodnocení nastává obvykle problém s uvědoměním si toho, jaké jsou jejich kompetence. Často se projevuje ne zcela objektivní sebehodnocení. Bývají nekritičtí a jsou snadno ovlivnitelní aktuálními prožitky či emocemi, ať kladnými, tak zápornými. Na druhé straně, jak je uvedeno výše, je jejich život prakticky závislý na druhých lidech. Ty přijímá mentálně postižený téměř zcela bez výhrad, jednoznačně, přijímá je jako danost, bez jakékoliv korekce a kritiky. Jsou tedy značně sugestibilní a je velice jednoduché s nimi manipulovat.

„Mentálně postižený člověk není schopen odhadnout svoje možnosti a přizpůsobit jim svoje chování. Zásadnější změna situace, vynucená okolnostmi, může být pro mentálně postiženého nezvládnutelná, zejména pokud není schopen pochopit její podstatu“. (Vágnerová, 1999, s. 154)

Paměť mentálně postižených

Díky paměti můžeme každým okamžikem poznávat nové věci. Je to zapříčiněno její plastičností a systémovostí. Z vývojového hlediska hovoříme o paměti dědičné a paměti individuální. Paměť je selektivní, díky čemuž si pamatujeme pouze důležité informace. Z toho je patrné, že paměť nemá charakter technického záznamu. „*Pojem „zapamatování si“ v sobě obsahuje dovednost pochopit látku, vybrat z ní základní prvky, zjistit vztah mezi nimi a vřadit je do určité soustavy představ*“. (Valenta, Krejčířová, 1997, s. 31)

Paměť mentálně postižených jedinců je specifická, především tím, že si nové poznatky osvojují pomalu a až po mnohočetném opakování. To, co se naučí, rychle zapomínají, nepřesně si vybavují pamětné stopy a vědomosti většinou nejsou v praxi schopni aplikovat. Tyto nedostatky vycházejí z tendence rychlejšího vyhasínání spojů, než je u intaktní populace. Proto je na základních školách praktických a speciálních věnována velká pozornost neustálého opakování nabytého učiva. Také způsob třídění informací je u mentálně postižených odlišný. Využívají mechanickou paměť, která není schopna větší selekce.

Pozornost mentálně postižených

Pozornost souvisí s bezprostředním vnímáním a poznáním a je taktéž funkcí kognitivní. Obecně ji lze rozdělit na dvě skupiny. Pozornost nepodmíněná, ta se zaměřuje mimovolně na silné podněty, a pozornost podmíněná, která je vázána na vůli. Z hlediska vyučování je důležitější pozornost podmíněná, záměrná. *„Záměrná pozornost mentálně postižených osob vykazuje nízký rozsah sledovaného pole, nestálost a snadnou unavitelnost, sníženou schopnost rozdělit se na více činností. Je pro ni charakteristické, že s nárůstem kvantity výkonu narůstá i počet chyb“*. (Kysučan In: Valenta, Krejčířová, 1997, s. 32)

Motivace a regulace mentálně postižených

- Potřeba stimulace – pro psychický vývoj je nezbytný přísun podnětů, musí být však přiměřený možnostem mentálně postiženému jedinci a to jak z hlediska množství, tak kvality a doby působení. V opačném případě by mohlo dojít k tomu, že nadměrný přísun podnětů způsobí vyčerpanost a stres. Důležitým aspektem je srozumitelnost. Mentálně postižení dávají přednost jednodušší, stereotypnější a jednoznačnější stimulaci.
- Potřeba učení – je vyjadřována tendencí porozumět nejbližšímu okolí s ohledem na možnosti mentálně postiženého. Sdělované informace musí mít řád, jasná pravidla, tak, aby byly pro mentálně postiženého pochopitelné.
- Potřeba citové jistoty a bezpečí – je u mentálně postižených velice silná. *„Citová jistota, daná vztahem s blízkým člověkem, je v tomto případě ještě důležitější, protože může sloužit jako zdroj rovnováhy, narušované pocitem ohrožení“*

okolním světem, který je pro postiženého často obtížně srozumitelný“. (Vágnerová, 1999, s. 155)

- Potřeba seberealizace – vyplývá ze způsobu sebepojetí. Často bývá akceptací názoru blízké osoby, na níž závisí. S ohledem na to, že mentálně postižení nemají schopnost hypotetického uvažování, nejsou schopni plánovat ani svou seberealizaci. Uspokojení této oblasti je přímo závislé na reakcích lidí, kteří v lepším případě potvrzují jeho pozitivní hodnotu. Tito lidé jsou tedy určujícím faktorem, zda se cítí mentálně postižený jedinec uspokojený s ohledem na potřebu seberealizace. Sami to nedokáží a jsou i v tomto směru plně odkázáni na reakce okolí.
- Potřeba životní perspektivy – tato schopnost je odvislá od chápání pojmu času, diferencování minulosti, přítomnosti a budoucnosti. Mentálně postižení neumějí plánovat budoucnost, žijí přítomností a ta je plně saturuje.

„Uspokojování všech potřeb mentálně retardovaných, v dostatečné míře a pro ně přijatelným způsobem, bývá leckdy obtížné. Oni sami to nedovedou a jejich okolí není vždycky dostatečně citlivé nebo nemá zájem. Neuspokojení jakékoli potřeby lze považovat za zátěžovou situaci. Za těchto okolností reagují i mentálně retardovaní lidé různými obrannými mechanismy. Ty bývají mnohem jednodušší, vesměs stereotypní a jejich volba závisí na celkové mentální úrovni a typu temperamentu jedince, případně na etiologii postižení. Může jít o afektivní výbuchy, které je třeba chápat jako obrannou reakci v situaci, s níž se nedovedou srovnat“. (Vágnerová, 1999, s. 156)

1.6 Výchovně vzdělávací proces jako celoživotní cíl ze školského pohledu

O rozvoj vzdělávání mentálně postižených dětí se u nás jako první zasloužil Karel Slavoj Amerling, který v roce 1871 založil v Praze ústav pro abnormální děti – Ernestinum. Zde vychovával a vyučoval postižené děti, zabýval se jejich rodinným prostředím. Na vědeckou činnost navázal Karel Helfort, který analyzoval pojem slabomyslnost, příčiny, stupně a typy. Otázkami zabývajícími se pedopatopsychologií se zabýval František Čáda. Ten se intenzivně věnoval výzkumu a výchovné péči o „úchylné děti a mládež“. Nesmíme opomenout Josefa Zemana, který byl

spoluautorem prvních učebních osnov pro hendikepovanou mládež. Podílel se také na prvním zákonu o pomocných školách v ČR. Tyto školy se později rozdělily na školy zvláštní a pomocné. Dnes se jedná o základní školy praktické a o základní školy speciální. (Bartoňová, Vítková, 2007, s. 15)

1.7 Základní vzdělávání žáků s mentálním postižením

Vzdělávání žáků s mentálním postižením se uskutečňuje buď v běžné škole, nebo ve škole zřízené pro žáky se zdravotním postižením. Vzdělávání mentálně postižených žáků pak může probíhat v souladu s platnou legislativou (novela vyhlášky č. 73/2005 Sb. ve znění vyhlášky 147/2011 Sb.), v následujících typech škol:

- v základní škole formou skupinové integrace,
- v základní škole praktické,
- v základní škole speciální,
- v základní škole určené pro žáky s jiným druhem zdravotního postižení formou individuální integrace.

Základní škola a Základní škola praktická

Základním vzděláváním v základní škole a základní škole praktické se dosahují žáci stupeň základního vzdělání. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (dále RVP ZV) navazuje na RVP pro předškolní vzdělávání (dále RVP PV). Zde je vymezen vzdělávací obsah, učivo, očekávané výstupy a je zde specifikována úroveň klíčových kompetencí, jsou zde zařazována průřezová témata s možnou úpravou pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Cílem tohoto vzdělávání je osvojit si učební strategie, motivovat žáky pro celoživotní učení, podněcovat je k tvořivému myšlení, k logickému uvažování, k řešení problémů a ke komunikaci. Má za cíl rozvíjet u žáků schopnost spolupráce a vést je k toleranci k jiným lidem.

Při realizaci RVP ZV jsou plně zohledněny možnosti žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, je využívána vnitřní diferenciacce, vytváří se klima založené na motivaci, na spolupráci a aktivizujících metodách výuky, je zde také zdůrazněna spolupráce s rodiči. RVP ZV je platný od září 2007/2008. (RVP ZV, 2008)

Pro žáky s lehkým mentálním postižením (dále LMP) je určena příloha RVP ZV, která upravuje vzdělávání žáků s LMP. Je to modifikovaný RVP ZV, kde je však respektována snížená úroveň rozumových schopností žáků. Zřetel se bere na jejich fyzické a pracovní předpoklady a možnosti. Jsou zde vymezeny podmínky pro vzdělávání, je specifikována úroveň klíčových kompetencí na konci základního vzdělávání. (Bartoňová, Vítková, 2007, s. 72)

Celé znění RVP ZV je k dispozici na stránkách Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy (www.msmt.cz), dále na Metodickém portále RVP (www.rvp.cz), a na stránkách Výzkumného ústavu Prahy.

Základní škola speciální

Základním vzděláváním v základní škole speciální získají žáci základy vzdělání. Základní škola speciální se liší od základní školy běžného typu především formami vzdělávání a obsahovým zaměřením výuky. Učivo je zde upraveno v oblastech a oborech, prakticky zaměřených činnostech a pracovních dovednostech. Je přizpůsobeno pro žáky se sníženou úrovní rozumových schopností, psychických zvláštností, nedostatečnou úrovní koncentrace pozornosti a nízkou úrovní rozvoje volných vlastností. RVP pro obor vzdělání základní škola speciální (dále RVP ZŠS) navazuje svým pojetím na RVP ZV – LMP a člení se do dvou rozdílných úrovní. První úroveň odpovídá obsahem a náročností žákům se středně těžkým mentálním postižením a druhá je vypracována pro žáky s těžkým postižením a souběžnými postiženími s více vadami. Tento dokument vymezuje podmínky pro speciální vzdělávání žáků s různým stupněm mentálního postižení, umožňuje využití podpůrných a vyrovnávacích opatření, která zohledňují speciální vzdělávací potřeby žáků. RVP ZŠS bylo zavedeno do praxe ve školním roce 2010/2011. (Bartoňová, Vítková, 2007, s. 73)

1.8 Výchovně vzdělávací proces z pohledu sociálních služeb

Nabídka a možnosti poskytování sociálních služeb pro mentálně postižené

Jak uvádí Blum (In: Lečbych, 2008, s. 67), „s odchodem mladého člověka s postižením ze školy musí jeho rodiče začít řešit otázky jeho přesunu do zaměstnání (*school-to-work-transition*), přesunu do určité formy samostatného bydlení (*independent living*)

a řešit otázku zdravotnické péče pro dospělé (změnu lékaře specialisty)“. Je zřejmé, že je to dlouhodobý proces, na který se musí rodina připravovat dostatečně dopředu, aby pak nebyla zaskočena náhlým ukončením povinné školní docházky a nenastala rodinná krize. V této souvislosti se nabízí několik různých možností:

- Osobní asistence – jedná se o službu realizovanou v přirozeném prostředí. Jejím cílem je maximální možná podpora k samostatnému způsobu života. Ve vztahu k mentálně postiženým se hovoří o asistenci řízené a volné. První typ je založen na přání blízkých osob, které definují náplň této služby. Důvodem je klient, jenž sám není z jakýchkoli důvodů schopen vyjádřit svá přání. Asistence volná sestává z přání samotného klienta. *„V období dospívání může mít osobní asistence velký význam zejména při pomoci vyplnit a strukturovat volný čas. Člověk s mentální retardací může spolu s asistentem navštěvovat různé veřejné instituce, podniky, či chodit za zábavou“.* (Lečbych, 2008, s. 71)
- Podporování zaměstnávání – vzniklo v sedmdesátých letech 20. století v USA. Cílem je nalézt uplatnění pro osobu s mentálním postižením na otevřeném trhu práce. Poskytuje podporu po nezbytně nutnou dobu k tomu, aby byl tento jedinec schopen zvládnout tuto práci postupně samostatně.
- Chráněné zaměstnávání – tato služba je realizována v takzvaných chráněných dílnách. Za tato pracoviště jsou považována ta, která zaměstnávají více než 50 procent osob s postižením.
- Podpora samostatného bydlení – jedná se o různé způsoby podpory v samostatném bydlení. Komunitní bydlení je využíváno lidmi s mentálním postižením, kteří upřednostňují bydlení mimo domov rodičů. Uživatelé se spolupodílejí na chodu domácnosti, sdílí společné prostory. V tomto směru je jim poskytována podpora odborným personálem. Chráněné bydlení je určeno pro lidi s mentálním postižením, kteří nejsou schopni samostatnosti v rámci sebeobsluhy, a přesto chtějí žít samostatně v běžném prostředí.
- Ústavy sociální péče – nabývají v současné době mnoho podob. Mohou mít denní, týdenní nebo celoroční režim. Tato zařízení většinou zajišťují komplexní péči zdravotnickou, rehabilitační, edukační a terapeutickou.
- Centra denních služeb – *„jsou sociální služby, které umožňují zejména smysluplné trávení volného času a umožňují udržení nebo rozvoj základních*

dovedností a schopností. Jejich náplň v praxi je velmi rozmanitá, může zahrnovat pořádání nejrůznějších klubů, kurzů, výletů, táborů, nebo rozvíjet specifické dovednosti uživatele. Jejich cílem je aktivizace, stabilizace a rozvoj jednotlivých uživatelů“. (Lečbych, 2008, s. 74)

2 VOLNÝ ČAS A ZÁJMOVÉ ČINNOSTI

Volný čas (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008, s. 10) je definován jako součást lidského života mimo čas pracovní a mimo čas vázaný. Pracovní čas je ten, který trávíme ve škole, či v zaměstnání. Čas vázaný je takový, který zahrnuje biofyzilogické potřeby člověka. To znamená doba spánku, hygieny, jídla, péče o děti, provoz a chod domácnosti, dojíždění do zaměstnání atp. Volný čas je tedy takový, který zbývá po splnění těchto potřeb a povinností. Přesné určení toho, co lze zahrnout do definice volného času je však i přesto problematické.

Šerák (2009, s. 27) uvádí šest typů Murphyho definic, které vycházejí z humanistických premis a akcentují rozdíly mezi povinností a svobodou:

1. Volný čas je chápán jako libovolný čas, který zbude po ukončení pracovní činnosti a naplnění všech ostatních požadavků, které jsou nezbytné k zajištění běžného života.
2. Volný čas je jedním z prostředků sociální intervence. Jedná se i o využití volného času pro nemocné různými terapiemi, rozšiřování jejich dovedností, či naplnění sociálních funkcí.
3. Volný čas je chápán jako „*výsledek působení sociálních a dědičných faktorů (zde nejde ani tak o definici, jako spíše o sociologické východisko*“ (Šerák, 2009, s. 26)
4. Volný čas je projev svobody a také stav duše.
5. Volný čas je „*výraz plnohodnotného a samostatného neutilitaristického chování, které není odvozeno od práce*“ (Šerák, 2009, s. 26)
6. Volný čas v holistickém pojetí směřuje především ke kvalitě prožívání a volný čas považuje za povznášející svobodu, která je prožívána prostřednictvím, nějaké aktivity.

Na základě objektivních společenských potřeb vznikly zásady systému aktivit a zařízení volného času. Jedním z nejdůležitějších předpokladů z těchto zásad je dobrovolnost a volitelnost účasti. Jedná se o svobodné rozhodnutí jedince o účasti a výběru volnočasové aktivity. Dobrovolnost a volitelnost účasti jsou zásadním předpokladem k motivované účasti na těchto aktivitách. Každý člověk má právo na volný čas a také na jeho smysluplné využití. Toto právo vychází z demokratismu a je také zakotveno

v Úmluvě o právech dítěte. „*Volnočasová aktivita není (a nemá být) pouhým vyplněním času, nýbrž vážným úsilím o seberealizaci*“. (Hofbauer, 2004, s. 52)

Rodina pro dítě nebo mladistvého představuje první prostředí, které vytváří podmínky pro využívání volného času. Hodnoty, postoje, motivace, dosahování životních cílů, které rodiče zastávají, předávají svým dětem. Cílem je, aby každá rodina měla aktivní zájem o to, jak bude jejich dítě smysluplně prožívat svůj volný čas. „*Rodina jako inspirátor, podporovatel i realizátor volnočasové aktivity může svoje děti učít k volnému času přistupovat tvůrčím způsobem a vytvářet postoje, které budou ochotny a schopny v budoucnu uplatňovat i po založení vlastní rodiny*“. (Hofbauer, 2004, s. 61)

Také od školy, jakožto výchovně vzdělávací instituce, se očekává, že vytvoří předpoklady pro vstup dětí a mládeže nejen do profesionálního života, ale také do občanského a volnočasového života. Škola nabízí velké množství volnočasových aktivit, některé mohou být jednorázové, jiné pravidelné. Jednorázové aktivity jsou například různé návštěvy kulturních představení, sportovní akce, lyžařské výcviky apod. V rámci jednorázových volnočasových aktivit lze také zmínit soutěže, kterých se žáci účastní. Ať se jedná o různé typy olympiád, či jazykových soutěží. Pravidelná účast na volnočasových aktivitách, které nabízí škola, se většinou odehrává v zájmových kroužcích. Jsou to kroužky umělecké, rukodělní, hudební a spousta dalších. V rámci školy mohou působit specifická zařízení pro trávení volného času. Do této skupiny lze zahrnout různé knihovny, čítárny. Neoddělitelnou součástí školy jsou školní kluby a školní družiny.

Školní družiny jsou ve většině případů zřizovány pro žáky prvního stupně. Vzhledem k věkové rozdílnosti účastníků se činnost v tomto zařízení orientuje na uspokojení potřeby pohybu a snaží se nabídnout pestrou strukturu činností. Školní kluby oproti tomu jsou vytvořeny pro žáky středního školního věku. Zde se již vychází z větší samostatnosti a vyhraněnosti všech zúčastněných.

Součástí náplně volného času je také zájmové vzdělávání. To se uskutečňuje na základních uměleckých školách, v jazykových školách, v různých občanských sdruženích a tělovýchovných a sportovních organizacích. (Pávková a kol, 1999, s. 46)

Základem volnočasových aktivit jsou činnosti, které jsou založeny na zájmu.

2.1 Vzdělávání a výchova pro volný čas

Základním cílem vzdělávání a výchovy a to i ve volném čase je rozvinout postoje a hodnoty vychovávaných, předat jim znalosti a dovednosti, díky nimž dosáhnou lepšího uspokojení v životě.

- Podmínky a předpoklady pro trávení volného času si nemůže tvořit sám jedinec. Je třeba koordinace různých organizací, komerčních sfér a vzdělávacích zařízení.
- Volnočasová výchova naplňuje potřeby jednotlivých zemí, oblastí a bere ohled na různá specifika z tohoto vycházející.
- Jedná se o proces celoživotní, který zahrnuje rozvoj postojů, hodnot, znalostí a dovedností.
- Zařízení, ať formální, či neformální, hrají hlavní roli při zavádění volnočasové výchovy a také při zapojování jednotlivců v rámci tohoto procesu.
- Volnočasová výchova představuje důležitou složku socializace. Je považována za součást vzdělávání a to i z pohledu pedagogického.
- Volnočasové aktivity se musí přizpůsobovat aktuálním trendům a požadavkům, které přicházejí ze stran zájemců. (Pávková a kol, 1999, s. 33)

2.2 Zájmové činnosti

„Zájem je druh motivační síly související s celkovým zaměřením osobnosti na hodnotově zvýrazněné objekty, s relativně trvalou snahou zabývat se předměty nebo činnostmi, které člověka upoutávají po stránce citové nebo poznávací“. (Šerák, 2009, s. 49)

Zájmy jsou považovány za nejsnáze ovlivnitelnou strukturu osobnosti člověka a nejčastěji je vyvolává potřeba. Potřeba je definována jako projev nějakého nedostatku, něčeho, co je vnímáno jako nutné nebo žádoucí. Potřeby mají funkci motivační a můžeme je dělit na potřeby fyzické, psychické, sociální, na vrozené či osvojené, primární nebo sekundární. Potřeba je charakterizována reakcí na nějaký podnět, zájem je oproti potřebě intenzivnější a trvalejší.

Zájmové vzdělávání má tyto rysy:

- zájem,
- volný čas,
- dobrovolnost,
- svoboda výběru,
- aktivita, pestrost obsahu,
- místní příslušnost,
- uspokojení potřeb,
- neutilitárnost a další. (Šerák, 2009, s. 52)

Zájmové činnosti vedou k naplňování volného času a to rozvojem, navozením a usměrněním zájmů. Protože člověk je tvor společenský, většina zájmů se uskutečňuje ve skupinách, jako jsou kroužky, oddíly, kluby či v neformálních seskupeních jako různá sběratelská sdružení, fankluby apod. Tyto zájmové činnosti mohou vést profesionální pedagogové nebo dobrovolníci z řad nadšenců.

V osobnostní struktuře bychom zájmy řadily mezi aktivačně motivační vlastnosti. Zájmy nás motivují k činnostem, které mají uspokojit náš předmět zájmu. Souvisí s vlohami a schopnostmi každého jedince. Každý jedinec se snaží rozvíjet takové zájmy, v nichž je úspěšný a z nichž dosahuje uspokojení z činnosti. Ve všech zájmových činnostech dochází k podpoře a rozvoji samostatnosti, umožňují prožívání pozitivních, ale i negativních citů, podporují poznávání vlastních možností. Navozování kladných vztahů k činnostem a také celoživotnímu vzdělávání přispívá k uvědomějším úvahám o budoucí volbě povolání a tím i k širšímu uplatnění v budoucím životě.

Zájmová činnost plní dvě funkce. Výchovnou i vzdělávací. Dochází díky ní k rozvoji celé osobnosti, podporuje seberealizaci, působí motivačně a socializačně. Jakožto součást volného času plní i psychohygienu. Může být součástí relaxace, duševní a fyzické regenerace sil. Úspěchy v zájmových činnostech lze kompenzovat neúspěchy v jiných oblastech, například školní neprospěch apod. Pokud není volný čas dětí naplněn žádoucím způsobem, mohou se u dítěte vyvinout sklony k patologickým nežádoucím činnostem. (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008, s. 165)

Zájmové činnosti bývají rozděleny do zájmových oblastí. Každá z těchto oblastí rozvíjí jinou složku osobnosti. Rukodělné činnosti se snaží rozvíjet jemnou motoriku, manuální činnosti a pomáhají k osvojení pracovních postupů. Technické činnosti navazují na činnosti rukodělné, podporují smysl pro přesnost, technickou představivost a konstrukční dovednosti. Zájmové činnosti přírodovědné mají za úkol seznámit účastníky s přírodními vědami a podporují vztah k přírodnímu prostředí. Cílem esteticko-výchovných činností je formování vztahu k estetickému cítění a hodnotám, kreativité a dochází k podpoře emocionální složky osobnosti. U tělovýchovných a sportovních činností dochází k rozvoji fyzické zdatnosti a vede žáky k toleranci a smyslu pro fair play. Turistické oddíly podporují činnosti společenskovední, přírodovědné a také sportovní. Zájmové činnosti PC – počítače, jsou jednou z nejrychleji se rozvíjející oblasti u nás. Usazují se o počítačovou gramotnost a rozvíjí logické uvažování. Zde však více než v jiném zájmovém útvaru hrozí patologický návyk, tzv. virtuální droga.

Organizační formy zájmových činností:

- Kroužek - jedná se o menší zájmový útvar a jeho činnost se zpravidla zaměřuje na vnitřní obohacení členů a na vnitřní život v útvaru. Například kroužek rybářský, čtenářský apod.
- Soubor - je takový zájmový útvar, který svou činností směřuje do veřejné produkce. Například taneční soubor, divadelní soubor atp.
- Klub – útvar, jehož struktura je volnější a převažuje receptivní činnost členů. Filmový klub nebo různé fancluby.
- Oddíl – bývá označení většinou u sportovních či turistických útvarů a může být součástí většího organizačního celku.
- Kurz – je takový zájmový útvar, jenž má předem vymezenou délku trvání. Ta bývá zpravidla kratší než jeden rok a svými činnostmi směřuje osvojení určitého množství dovedností nebo vědomostí. Tento útvar lze také organizovat jako několik po sobě jdoucích kurzů, které na sebe tematicky navazují. (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008, s. 169)

„Zájem se vztahuje k dynamice osobnosti a společně s potřebami a emocemi je hlavním motivačním prvkem jednání. Budování konstruktivních zájmů u mentálně retardovaných

je komplikovanou záležitostí, která vyžaduje od speciálního pedagoga velké dávky vynalézavosti a trpělivosti. S ohledem na snížený intelekt i úroveň všeobecného vzdělání nutno předpokládat větší či menší bariéru – nedorozumění a neúspěchu, která postiženého odděluje od uspokojení běžně doprovázejícího úspěšně dokončenou činnost.“ (Valenta, Krejčířová, 1997, s. 12)

Práce v zájmovém útvaru s klientem s mentálním postižením

Jak uvádí Solovská (2013, s. 12), je vždy třeba nutné posoudit vhodnost dané aktivity směrem ke klientovi. Velice důležitá je vlastní motivace klienta a je třeba vycházet vždy z jeho potřeb a přání. Pokud klient nebude motivován k určité aktivitě, je zbytečné ho zatěžovat či přemlouvat. Aktivity musí být vždy naplánovány tak, aby odpovídaly náladě a aktuálnímu zdravotnímu stavu klienta. Je třeba respektovat potřebu relaxace mezi činnostmi a jeho schopnost na činnost se soustředit. S dospělým klientem s mentálním postižením je třeba jednat vhodně vzhledem k jeho věku a takto je třeba přistupovat i k činnostem, které si vybírá a kterými tráví svůj volný čas. Vždy je třeba zjistit, co klient o dané problematice již ví, potom je vhodné mu činnost vysvětlit či doplnit. Aktivita by měla být nechána již od počátku na klientovi, tím se podporuje jeho samostatnost. Je třeba brát v úvahu také to, že některé aktivity jsou příliš abstraktní, nebo vyžadují specifické dovednosti. Je třeba trpělivost ze strany pedagogů, aktivitu je třeba mnohokrát opakovat. Výběr úkolů by neměl být pro klienta náročný, je důležité, aby si prožil úspěch. Každý dílčí úspěch totiž motivuje k další činnosti.

2.3 Různé druhy terapií

Ergoterapie neboli léčba prací je jednou z uznávaných metod psychoterapie. *„Ergoterapie je profese, která prostřednictvím smysluplného zaměstnávání usiluje o zachování a využívání schopností jedince potřebných pro zvládnutí běžných denních, pracovních, zájmových a rekreačních činností u osob jakéhokoli věku s různým typem postižení. Pojmem zaměstnávání jsou myšleny veškeré činnosti, které člověk vykonává v průběhu života a jsou vnímány jako součást životního stylu a identity.“* (Jelínková, Krivošíková, Šajtarová, 2009, s. 13)

Při činnostech s mentálně retardovanými klienty se vychází z didaktických zásad terapie mentálně postižených. Mezi nejpoužívanější metody patří demonstrace, demonstrační šok nebo podnět, efekt novosti a další. Neméně důležitou roli hraje instruktáž před vlastním začátkem práce. Ta předává poznatky a navozuje motivaci. (Klivar, 2003, s. 28)

Arteterapie znamená v širším smyslu slova léčbu uměním, vnímáním hudby, poezie, prózy, tance, divadla a výtvarného umění. Můžeme sem tedy zařadit tyto činnosti:

- kresba,
- malba,
- koláž,
- práce s hlinou,
- práce s pískem,
- práce se dřevem,
- práce s kamenem,
- práce se sklem atd. (Müller, 2005, s. 70)

Klivar (2002, s. 56) uvádí holotropní arteterapii u mentálně postižených dětí. Terapie se zabývá dýcháním, různými meditačními a relaxačními formami činností. Využívá při tom hudbu, výtvarné umění, muzikomalbu a další.

„Muzikoterapie je předepsané použití hudby kvalifikovanou osobou za účelem dosažení pozitivních změn v psychologickém, tělesném, kognitivním a sociálním fungování jedince se zdravotními, nebo edukačními problémy“. (Kantor In: Müller, 2005, s. 173)

Mezi charakteristické znaky muzikoterapie lze zařadit tyto:

- využívání hudby, zvuků, hudebních elementů během terapeutického procesu,
- prostřednictvím hudební produkce rozvíjí terapeutický vztah,
- cílovou skupinou jsou především jedinci se zdravotním postižením, či s edukačními problémy,
- muzikoterapie vede k naplnění nejrůznějších fyziologických, emocionálních, intelektuálních a jiných potřeb,
- cíle v muzikoterapii jsou cíle nehudební,
- své uplatnění nachází v prevenci, léčbě i následné rehabilitaci.

Muzikoterapie se v současné době zaměřuje velmi často na děti se speciálními vzdělávacími potřebami. V této práci je vhodné ve větší míře využívat rytmický a také kreativní pohyb. Velká spousta muzikoterapeutických her má u těchto dětí skvělou odezvu. Například velice oblíbený způsob muzikoterapie u mentálně postižených jedinců je využití rytmické hry a hry s bicími nástroji. (Šimanovský, 2007, s. 34)

Canisterapie je jedna z forem zooterapie stejně jako například hipoterapie a snaží se o využití zvířat, v tomto případě psa, k různým formám terapie. Pes napomáhá k navození kontaktu mezi klientem a terapeutem. Rozvíjí aktivizaci a stimulaci klienta. Pes je pro člověka často motivační činitel a může pomoci k utlumení negativních projevů klienta.

„Aromaterapie je metodou působící na náš čichový aparát, jež následně ovlivňuje nervový systém a dále fungování celého organismu“. (Jurečková, 2012, s. 16) Vychází z předpokladů, že vzpomínky na čichové podněty se ztrácí nejpomaleji a jejich opětovné vybavení je schopné navodit emoce, které byly s touto vzpomínkou spojené. Při nedostatku čichových podnětů může dojít až k deprivaci. Aromaterapie může být aplikována vstřebáváním látek přes oblečení, kůži či sliznici. Používají se různé éterické oleje, které navozují atmosféru a následný prožitek.

Mezi další oblíbené formy terapie a zájmové činnosti, které jsou využívány i u mentálně postižených, je třeba uvést tyto:

- hipoterapie,
- dramaterapie,
- teatroterapie,
- taneční terapie,
- metoda bazální stimulace, (Müller, 2005, s. 12)
- keramika,
- modelování,
- malba na hedvábí,
- pletení košíků.

Některé z těchto aktivit však mohou být v různých zařízeních zahrnuty do výše uvedených terapeutických forem, jako jsou právě ergoterapie či arteterapie.

PRAKTICKÁ ČÁST

3 PRŮBĚH PRŮZKUMU

3.1 Cíl

Cílem bakalářské práce bylo zmapovat, jaké typy zájmových činností jsou nejoblíbenější, kolik zájmových činností osoby s mentálním postižením navštěvují a kolikrát týdně. V neposlední řadě bylo cílem zjistit, zda si tyto aktivity osoby s mentálním postižením vybírají dobrovolně a zda jsou s nabídkou těchto činností spokojeni.

K tomuto účelu byly stanoveny tři hypotézy. K naplnění hlavního cíle průzkumného šetření bylo formulováno několik cílů dílčích:

- zjistit, zda jsou osoby s mentálním postižením v tomto zařízení spokojeni s nabídkou poskytovaných zájmových činností,
- zjistit, kdo mentálně postiženým osobám nabídl možnost navštěvovat zájmový kroužek,
- zjistit, z jakého důvodu se mentálně postižené osoby rozhodly navštěvovat zájmový kroužek,
- zjistit, zda se mentálně postižené osoby mohly svobodně rozhodnout pro výběr zájmové činnosti,
- zjistit, kterou z nabízených zájmových činností mají mentálně postižené osoby nejraději a naopak které postrádají,
- zjistit, zda osoby s mentálním postižením využívají nabídky zájmových činností i v jiných zařízeních.

Cílem práce bylo získat od respondentů informace týkající se poskytovaných zájmových činností. Ty byly zjišťovány stanovenými hypotézami a jednotlivými dílčími cíli. Výsledky dotazníkového šetření měly sloužit k případné změně či úpravě nabídky zájmových činností v zařízení pro mentálně postižené osoby.

3.2 Stanovené hypotézy

Pro bakalářskou práci byly zformovány následující tři hypotézy, které byly ověřovány prostřednictvím dat získaných dotazníkem.

Hypotéza č. 1 - Pohybové aktivity jsou žádanější než aktivity rukodělné.

Hypotéza č. 2 – Dvě třetiny osob s mentálním postižením navštěvují více než jeden zájmový kroužek.

Hypotéza č. 3 – Osoby s mentálním postižením dávají přednost zájmovým činnostem před ostatními aktivitami.

3.3 Metodologie průzkumu

Jako metoda sloužící k získání údajů pro dosažení cíle bakalářské práce byl pro svou časovou i finanční nenáročnost použit dotazník. Dotazník byl anonymní, respondenti měli možnost vhodit dotazník do schránky k tomu určené. Dotazník byl nestandardizovaný a použity v něm byly otázky jak otevřené, tak uzavřené.

V úvodu dotazníku byly formulovány otázky směřované ke zjištění demografických a dalších údajů o respondentech. Ve střední části byly kladeny otázky, které byly zaměřeny na potvrzení, či vyvrácení hypotéz č. 1. a č. 2. V závěru dotazníku byly formulovány otázky k potvrzení, či vyvrácení hypotézy č. 3. Dotazník obsahoval celkem 15 otázek. Konkrétní podoba dotazníku je uvedena v příloze (příloha A).

Výsledky jednotlivých položek dotazníku byly vyhodnoceny pomocí programu Microsoft Office Excel a následně graficky znázorněny prostřednictvím výsečových grafů.

3.4 Charakteristika místa průzkumu

Průzkum probíhal v období od listopadu do prosince roku 2014 v nejmenovaném zařízení pro mentálně postižené osoby v Liberci. Dotazník byl rozdán 54 respondentům, všichni jej vyplněný vrátili.

Zařízení, ve kterém průzkum probíhal, se nachází v klidné vilové čtvrti poblíž centra Liberce a je velmi dobře dostupné automobilem i městskou hromadnou dopravou. Pro nejmladší osoby s mentálním postižením je v zařízení k dispozici základní škola speciální. Žáci této školy mají po povinné školní docházce možnost účastnit se zájmových a jiných aktivit společně s ostatními klienty zařízení. Zřízeno je zde také centrum denních služeb, které je v provozu každý všední den od 6.30 do 17.00 hodin. Mentálně postiženým jsou zde poskytovány sociální služby dle jejich individuálních potřeb. Smyslem centra denních služeb je poskytnout osobám s mentálním postižením plnohodnotné trávení volného času. Mimo jiné zde mentálně postižení navazují přátelství se svými vrstevníky a učí se novým dovednostem, které mohou vést k jejich lepší integraci do běžné společnosti. Další službou, která je v zařízení nabízena, je týdenní stacionář. Tato služba je poskytována od pondělního rána do pátečního odpoledne. Dalo by se říci, že režim týdenního stacionáře se velmi podobá životu v domácím prostředí. Mentálně postižení se zde učí domácím pracím a dle svých možností se podílejí na chodu domácnosti. Získané zkušenosti mohou velmi dobře uplatnit v budoucím životě, například při založení vlastní rodiny.

3.5 Zpracování zjištěných údajů

Následující text přináší výsledky z jednotlivých položek dotazníku.

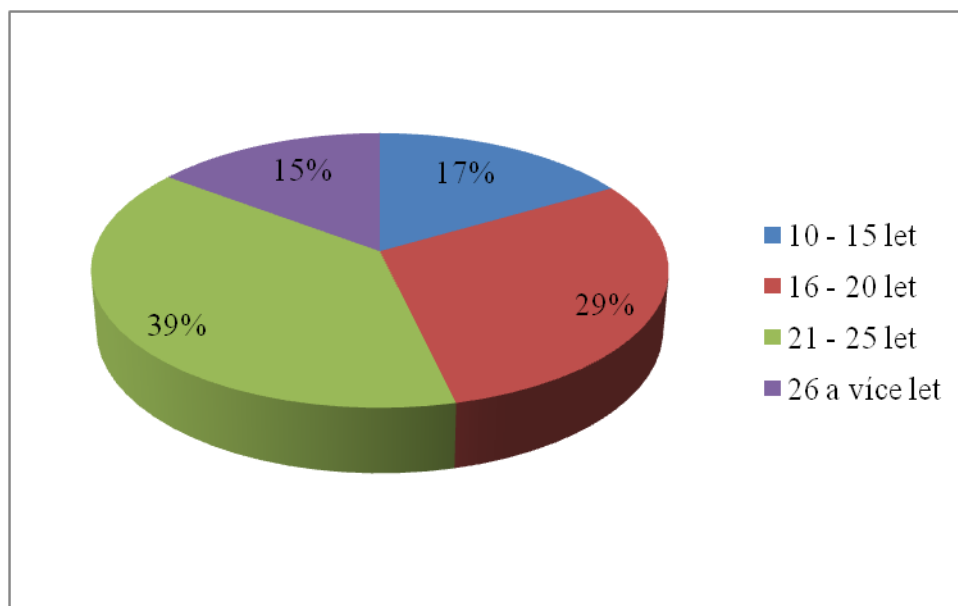
Položka č. 1: Uveďte věk

Tabulka 1: Věkové rozmezí respondentů

Věk	Počet odpovědí	%
10 - 15 let	9	17
16 - 20 let	16	29
21 - 25 let	21	39
26 a více let	8	15

Zdroj: vlastní šetření (autorka práce)

Graf 1: Věkové rozmezí respondentů

Zdroj: vlastní šetření (autorka práce)

Touto položkou byl zjišťován věk respondentů. Jak znázorňuje tabulka 1 a graf 1, největší zastoupení vychází ve věkovém rozmezí 21-25let. Tuto možnost uvedlo 21 respondentů (39 %). Nejméně početnou skupinou jsou respondenti ve věkovém rozmezí 10-15 let, které zvolilo pouze 9 respondentů (15 %).

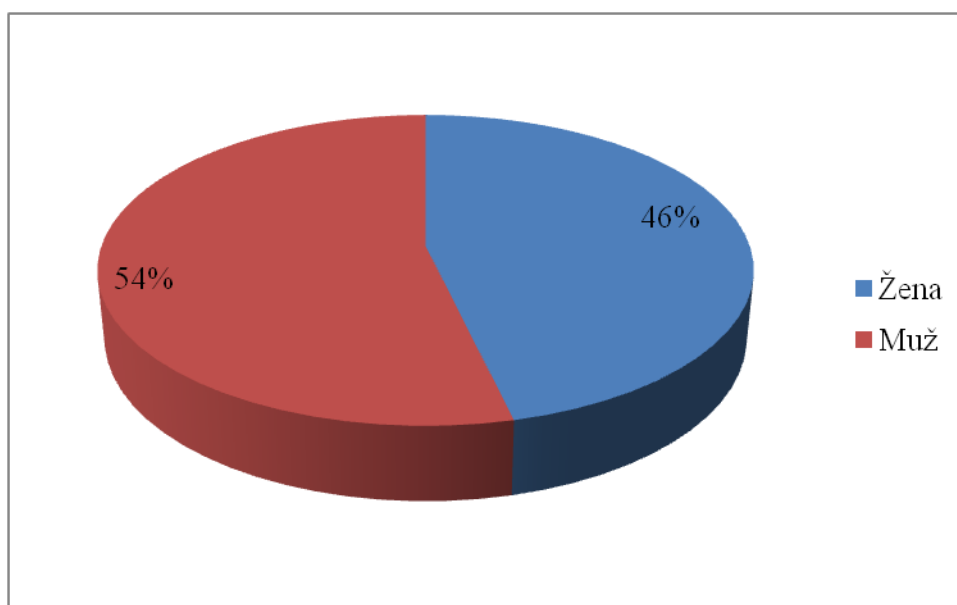
Položka č 2: Uved'te pohlaví

Tabulka 2: Pohlaví respondentů

Pohlaví	Počet odpovědí	%
Žena	25	46
Muž	29	54

Zdroj: vlastní šetření (autorka práce)

Graf 2: Pohlaví respondentů

Zdroj: vlastní šetření (autorka práce)

V tabulce 2 a grafu 2 je uvedeno zastoupení četnosti pohlaví respondentů. Jak je patrné z výsledků průzkumu, větší zastoupení mají muži (54 %).

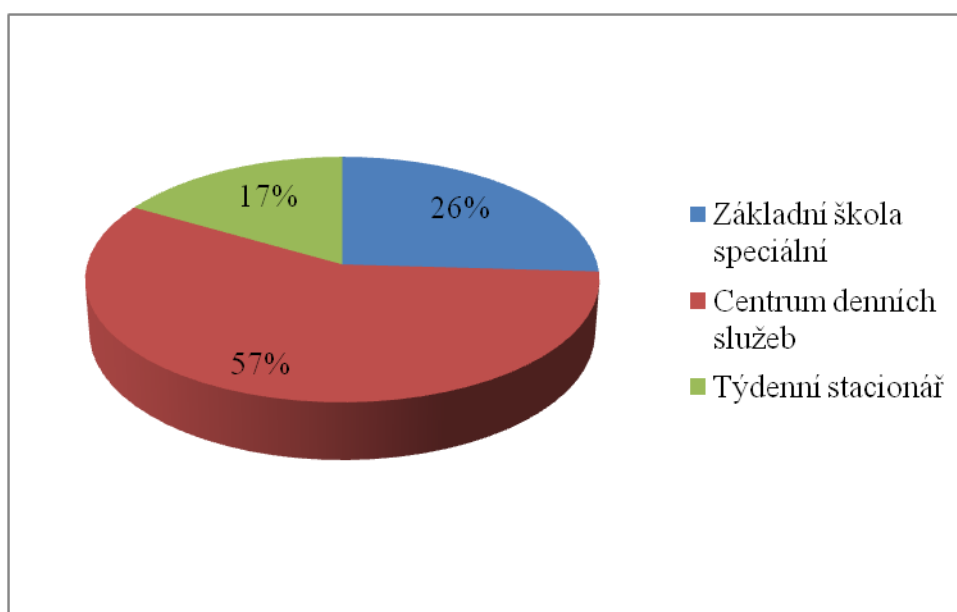
Položka č. 3: Navštěvujete

Tabulka 3: Zařízení, které respondenti navštěvují

Zařízení	Počet odpovědí	%
Základní škola speciální	14	17
Centrum denních služeb	31	57
Týdenní stacionář	9	26

Zdroj: vlastní šetření (autorka práce)

Graf 3: Zařízení, které respondenti navštěvují

Zdroj: vlastní šetření (autorka práce)

Touto položkou bylo zjišťováno, kolik respondentů dochází do základní školy speciální, kolik respondentů je uživateli centra denních služeb a kolik respondentů využívá služeb týdenního stacionáře. Z tabulky 3 a grafu 3 je zřejmé, že největší počet respondentů navštěvuje centrum denních služeb. Tuto možnost vybralo 31 respondentů (57 %).

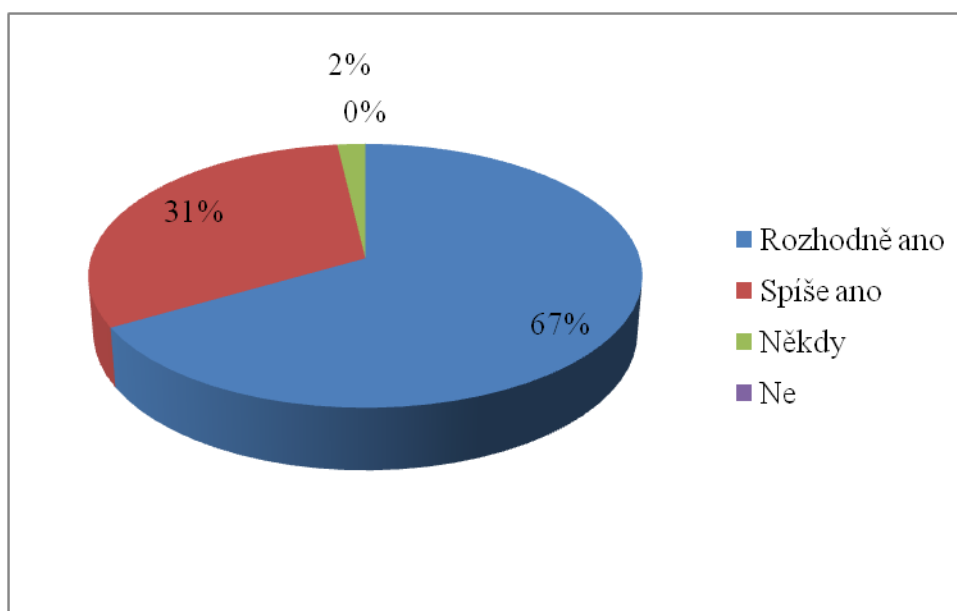
Položka č. 4: Jste spokojeni s nabídkou zájmových činností v zařízení, do kterého docházíte?

Tabulka 4: Spokojenost s nabídkou zájmových činností

Spokojenost	Počet odpovědí	%
Rozhodně ano	36	67
Spíše ano	17	31
Někdy	1	2
Ne	0	0

Zdroj: vlastní šetření (autorka práce)

Graf 4: Spokojenost s nabídkou zájmových činností

Zdroj: vlastní šetření (autorka práce)

Nejčastější zvolenou odpovědí byla odpověď „rozhodně ano“. Z tabulky 4 a grafu 4 je vidět, že tato skupina je zastoupena v 67 % (36 respondentů). 31% dotazovaných uvedlo, že jsou spíše spokojeni (17 respondentů). Pouze 2 % (1 respondent) sdělil, že je s nabídkou zájmových činností spokojen pouze někdy. Nikdo z dotazovaných respondentů nezvolil možnost, že není spokojen s nabídkou zájmových činností.

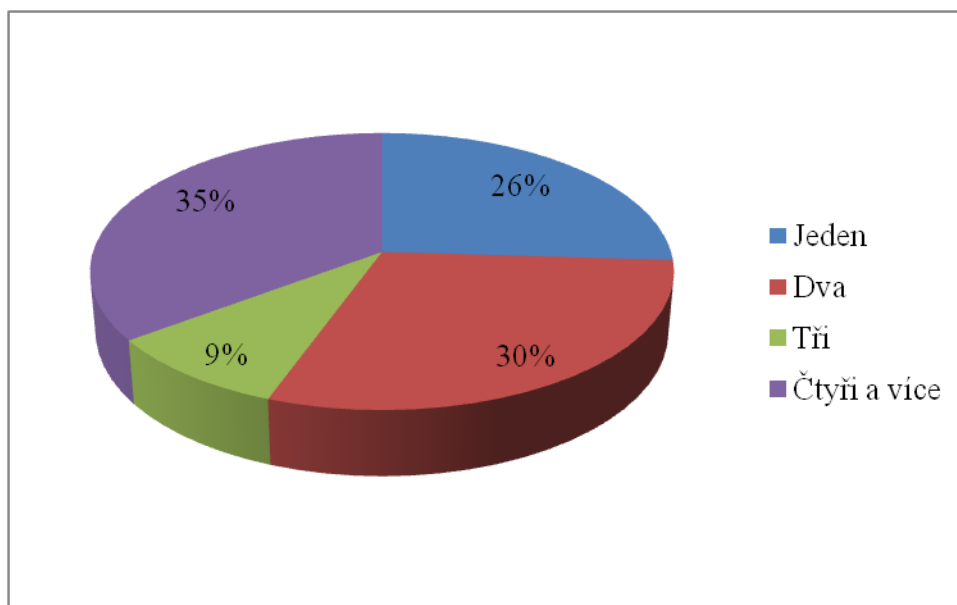
Položka č. 5: Kolik zájmových kroužků navštěvujete?

Tabulka 5: Počet navštěvovaných zájmových kroužků

Počet	Počet odpovědí	%
Jeden	14	26
Dva	16	30
Tři	5	9
Čtyři a více	19	35

Zdroj: vlastní šetření (autorka práce)

Graf 5: Počet navštěvovaných zájmových kroužků

Zdroj: vlastní šetření (autorka práce)

Nejvíce dotazovaných respondentů odpovědělo, že navštěvuje čtyři a více zájmových kroužků. Tuto možnost zvolilo 19 respondentů. Naopak nejméně respondentů uvedlo, že navštěvuje tři zájmové kroužky.

Prostřednictvím této položky byla ověřována hypotéza č. 2: **Dvě třetiny osob s mentálním postižením navštěvují více než jeden zájmový kroužek. Z výše uvedených výsledků je zřejmé, že hypotéza č. 2 byla potvrzena.**

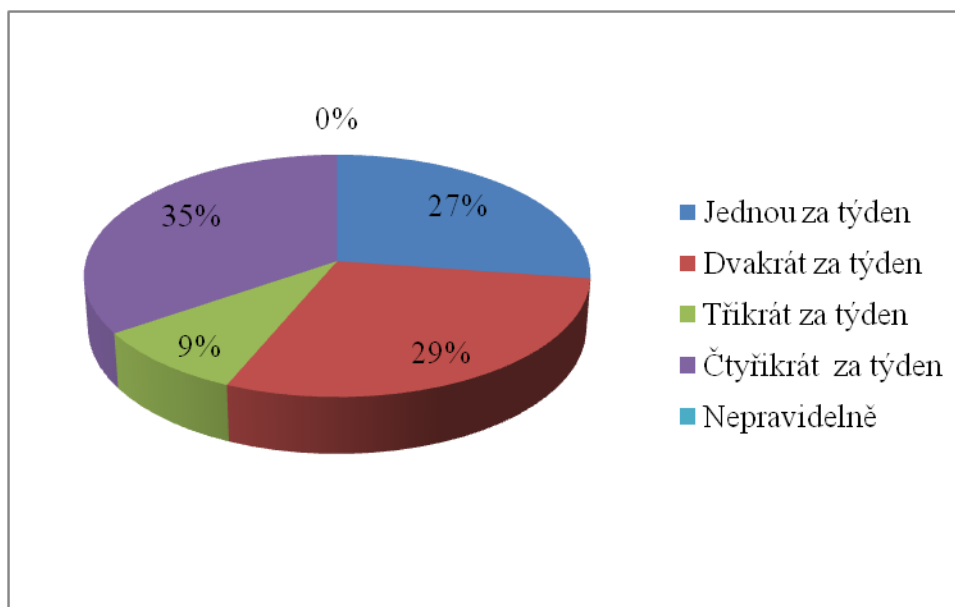
Položka č. 6: Jak často na zájmový kroužek docházíte?

Tabulka 6: Četnost návštěv zájmových kroužků

Četnost návštěv	Počet odpovědí	%
Jednou za týden	14	27
Dvakrát za týden	16	29
Třikrát za týden	5	9
Čtyřikrát za týden	19	35
Nepravidelně	0	0

Zdroj: vlastní šetření (autorka práce)

Graf 6: Četnost návštěv zájmových kroužků

Zdroj: vlastní šetření (autorka práce)

Tabulka 6 a graf 6 uvádí, jak často respondenti zájmový kroužek navštěvují. Z odpovědí je patrné, že 19 respondentů navštěvuje zájmový kroužek čtyřikrát za týden. Tyto výsledky korespondují s výsledky z položky č. 5.

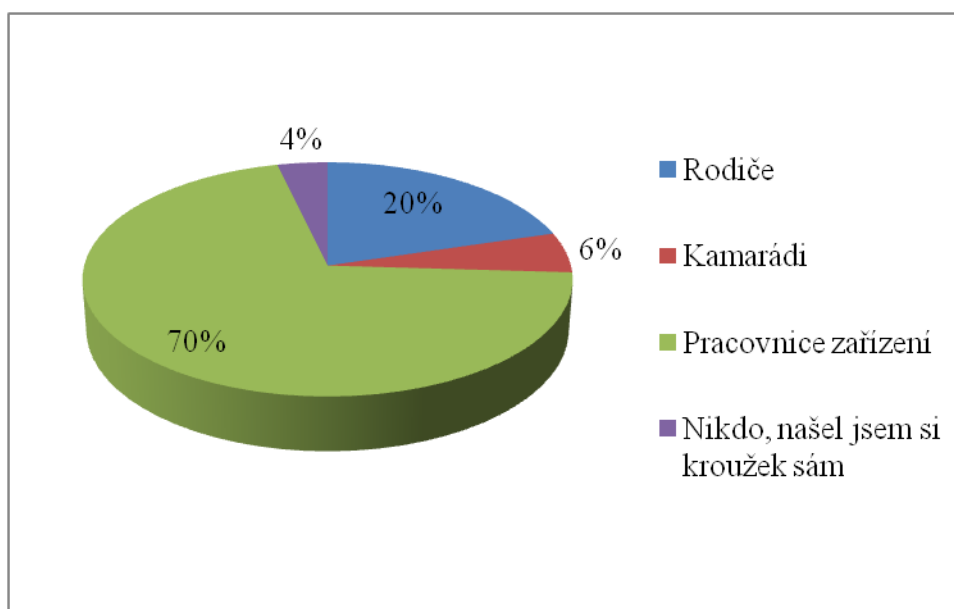
Položka č. 7: Kdo vám nabídl možnost navštěvovat zájmový kroužek?

Tabulka 7: Nabídka možnosti navštěvovat zájmových kroužek

Nabídka	Počet odpovědí	%
Rodiče	11	20
Kamarádi	3	6
Pracovnice zařízení	38	70
Nikdo, našel jsem si kroužek sám	2	4

Zdroj: vlastní šetření (autorka práce)

Graf 7: Nabídka možnosti navštěvovat zájmový kroužek

Zdroj: vlastní šetření (autorka práce)

V tabulce 7 a grafu 7 vidíme, že možnost navštěvovat zájmový kroužek respondentům nejčastěji nabídla pracovnice zařízení. Tuto možnost zvolilo celkem 38 respondentů (70 %).

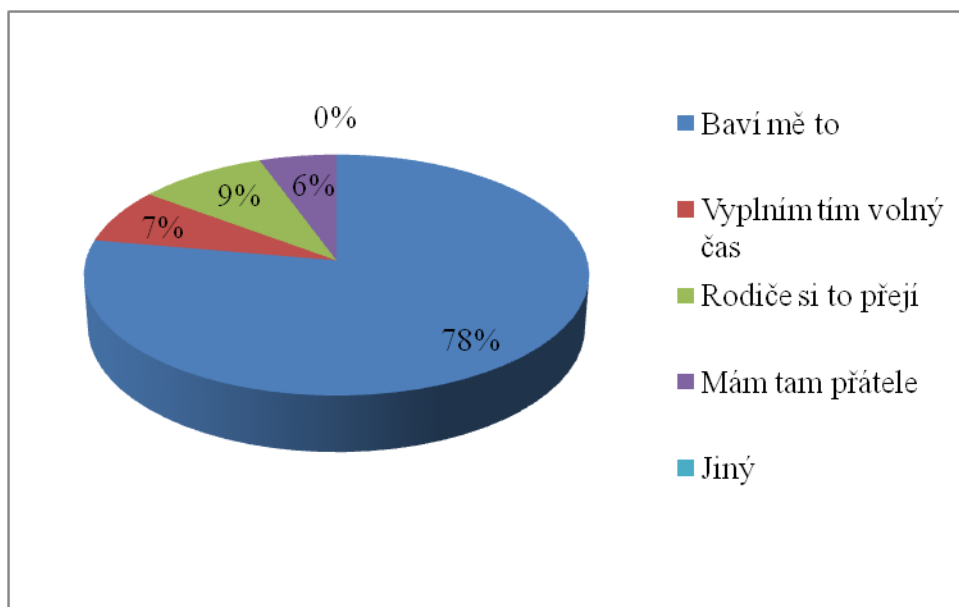
Položka č. 8: Jaký je důvod toho, že chodíte na zájmovou činnost?

Tabulka 8: Důvod návštěvy zájmové činnosti

Důvod	Počet odpovědí	%
Baví mě to	42	78
Vyplním tím volný čas	4	7
Rodiče si to přejí	5	9
Mám tam přátele	3	6
Jiný	0	0

Zdroj: vlastní šetření (autorka práce)

Graf 8: Důvod návštěvy zájmové činnosti

Zdroj: vlastní šetření (autorka práce)

Cílem této položky bylo zjistit, z jakého důvodu dotyční respondenti dochází na zájmovou činnost. U této položky byla nejčastěji volena možnost odpovědi „baví mě to“. Takto odpovědělo 42 dotazovaných respondentů (78 %).

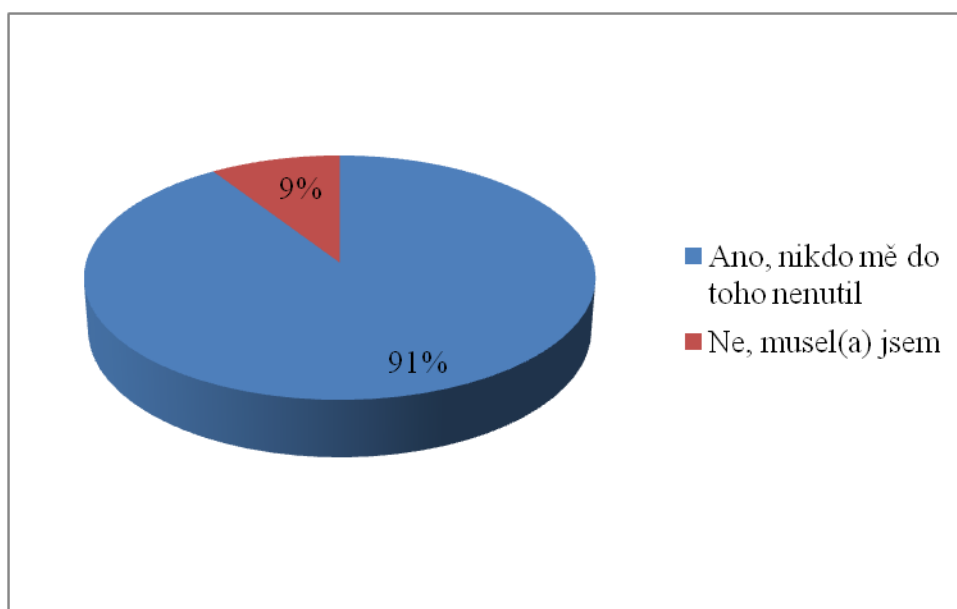
Položka č. 9: Mohli jste se svobodně rozhodnout, zda chcete zájmový kroužek navštěvovat?

Tabulka 9: Možnost volby zájmového kroužku

Možnost volby	Počet odpovědí	%
Ano, nikdo mě do toho nenutil	49	91
Ne, musel(a) jsem	5	9

Zdroj: vlastní šetření (autorka práce)

Graf 9: Možnost volby zájmového kroužku

Zdroj: vlastní šetření (autorka práce)

V této položce uvedlo 49 respondentů, že se rozhodlo svobodně navštěvovat zájmový kroužek. Pouze 5 respondentů v dotazníku sdělilo, že byli k docházce do zájmového útvaru přinuceni. Z tabulky 9 a grafu 9 je zřejmé, že se svobodně rozhodlo 91 % dotazovaných respondentů.

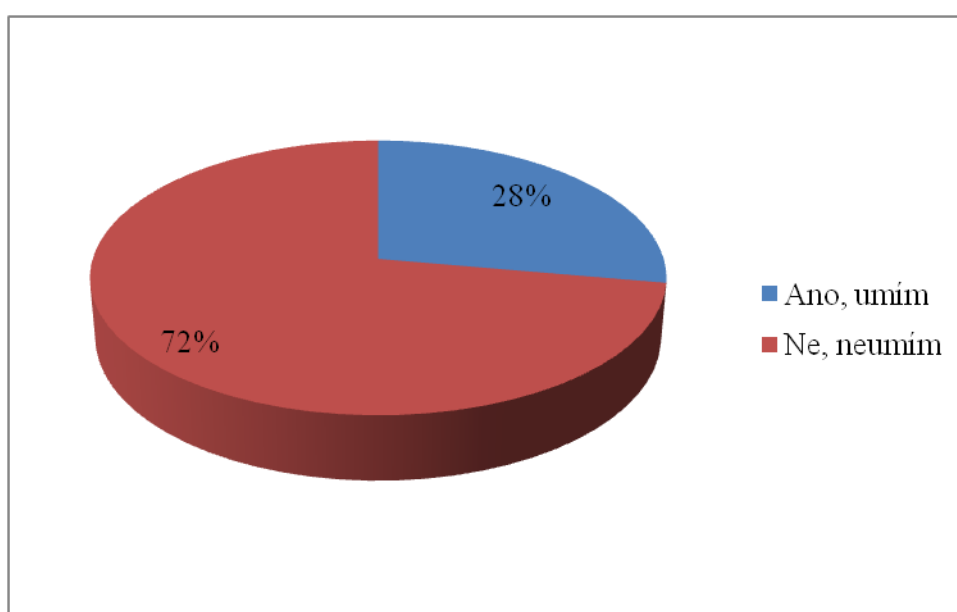
Položka č. 10: Umíte hrát na nějaký hudební nástroj?

Tabulka 10: Schopnost hry na hudební nástroj

Hra na hudební nástroj	Počet odpovědí	%
Ano, umím	15	28
Ne, neumím	39	72

Zdroj: vlastní šetření (autorka práce)

Graf 10: Schopnost hry na hudební nástroj

Zdroj: vlastní šetření (autorka práce)

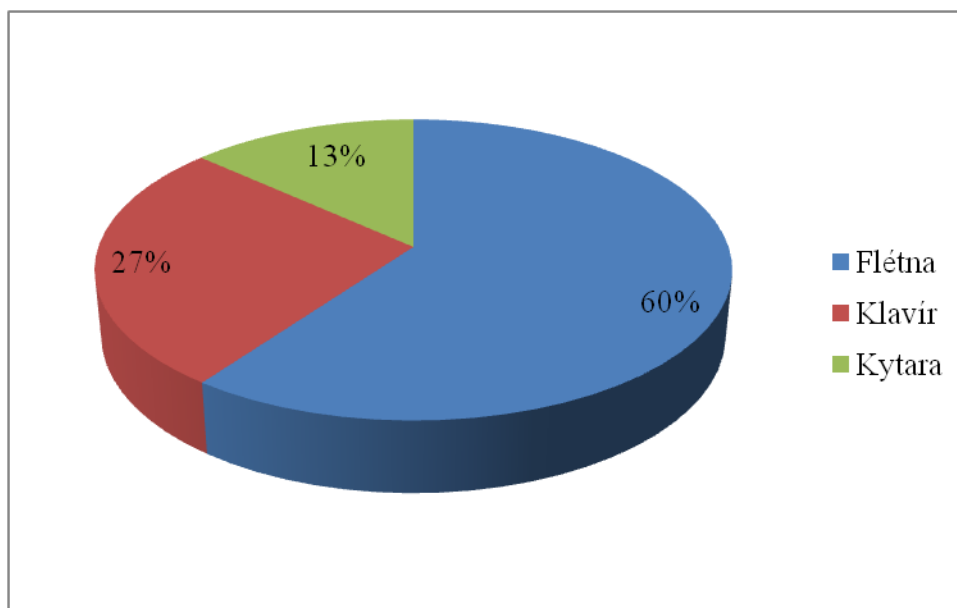
Možnost „ano, umím“ uvedlo 15 respondentů (28 %). Možnost „ne, neumím“ zvolilo zbývajících 39 respondentů (72 %). Výsledky této položky jsou uvedeny v tabulce 10 a grafu 10.

Tabulka 11: Hra na hudební nástroj

Nástroj	Počet odpovědí	%
Flétna	9	60
Klavír	4	27
Kytara	2	13

Zdroj: vlastní šetření (autorka práce)

Graf 11: Hra na hudební nástroj

Zdroj: vlastní šetření (autorka práce)

Tabulka 11 a graf 11 znázorňuje pouze odpovědi respondentů, kteří u položky č. 10 odpověděli, že umí hrát na nějaký hudební nástroj. Zároveň byli v otázce požádáni o uvedení hudebního nástroje, o který se jedná. 15 respondentů uvedlo, že ovládá hru na hudební nástroj. Z tohoto počtu umí hrát 9 respondentů na flétnu, 4 na klavír a 2 na kytaru.

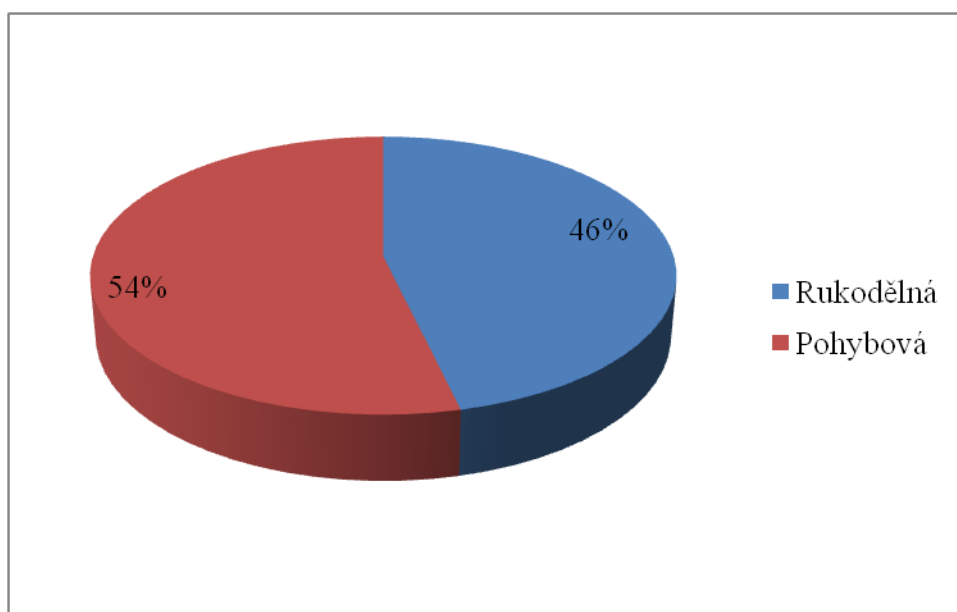
Položka č. 11: Pokud byste měli na výběr pouze z následujících zájmových činností, kterou byste si zvolili?

Tabulka 12: Výběr zájmové činnosti

Zájmová činnost	Počet odpovědí	%
Rukodělná	25	46
Pohybová	29	54

Zdroj: vlastní šetření (autorka práce)

Graf 12: Výběr zájmové činnosti

Zdroj: vlastní šetření (autorka práce)

Jak je vidět v tabulce 12 a grafu 12, uvedlo 29 respondentů pohybovou činnost, jako jsou vycházky či sportovní aktivity. Rukodělnou činnost, např. pletení košíků, práce s keramickou hlinou nebo malba na hedvábí, uvedlo 25 dotazovaných.

Touto položkou byla ověřována hypotéza č. 1: **Pohybové aktivity jsou žádanější než aktivity rukodělné. Tato hypotéza byla potvrzena.**

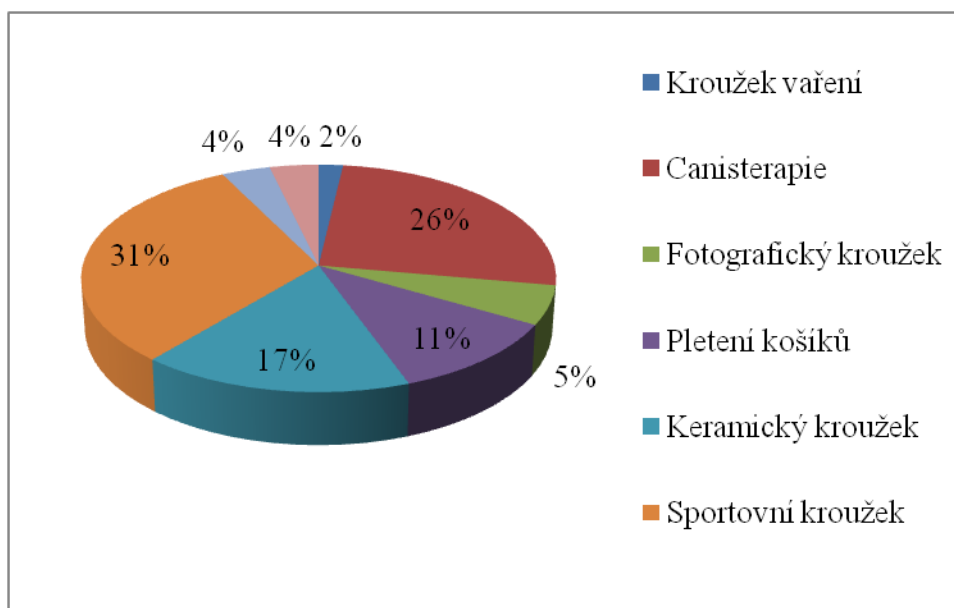
Položka č. 12: Kte rou z nabízených zájmových činností máte nejraději?

Tabulka 13: Obliba zájmové činnosti

Nejoblíbenější zájmová činnost	Počet odpovědí	%
Kroužek vaření	1	2
Canisterapie	14	26
Fotografický kroužek	3	5
Pletení košíků	6	11
Keramický kroužek	9	17
Sportovní kroužek	17	31
Vycházky	2	4
Kroužek společenských her	2	4

Zdroj: vlastní šetření (autorka práce)

Graf 13: Obliba zájmové činnosti

Zdroj: vlastní šetření (autorka práce)

Z nabízených odpovědí byla nejčastěji volena odpověď „sportovní kroužek“ a to 17 respondenty. Druhá nejoblíbenější zájmová činnost je „canisterapie“, kterou uvedlo 14 respondentů.

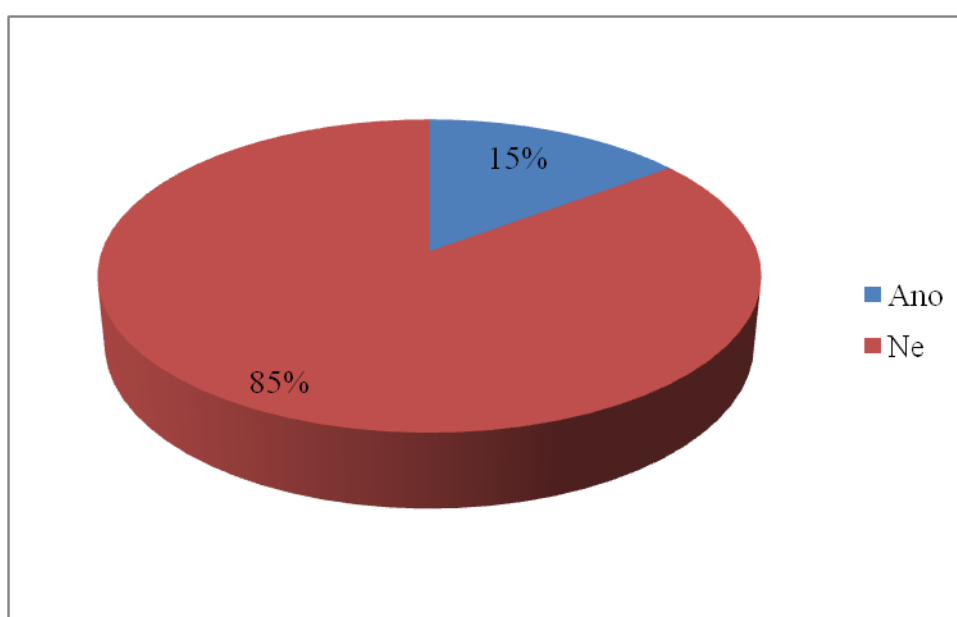
Položka č. 13: Postrádáte nějaký zájmový kroužek?

Tabulka 14: Absence zájmového kroužku

Absence zájmového kroužku	Počet odpovědí	%
Ano	8	15
Ne	46	85

Zdroj: vlastní šetření (autorka práce)

Graf 14: Absence zájmového kroužku

Zdroj: vlastní šetření (autorka práce)

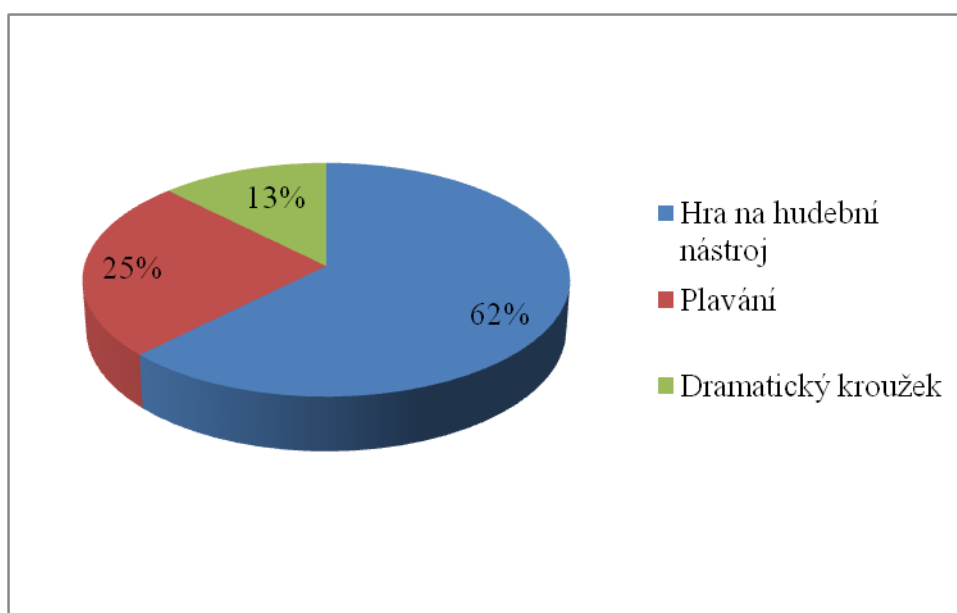
Ve 46 odpovědích (85 %) bylo uvedeno, že respondenti nepostrádají v zařízení žádný zájmový kroužek. 8 respondentů (15 %) sdělilo, že kroužek postrádá. Výsledky jsou uvedeny v tabulce 14 a grafu 14.

Tabulka 15: Postrádaná zájmová činnost

Postrádaná zájmová činnost	Počet odpovědí	%
Hra na hudební nástroj	5	62
Plavání	2	25
Dramatický kroužek	1	13

Zdroj: vlastní šetření (autorka práce)

Graf 15: Postrádaná zájmová činnost

Zdroj: vlastní šetření (autorka práce)

V tabulce 15 a grafu 15 jsou znázorněny odpovědi 8 respondentů, kteří v dotazníku u položky č. 13 sdělili, že v zařízení postrádají nějaký zájmový kroužek. Respondenti byli zároveň požádáni o uvedení konkrétního postrádaného kroužku. 5 respondentů projevilo zájem o pěvecký kroužek, 2 o kroužek plavání a jeden respondent by uvítal dramatický kroužek.

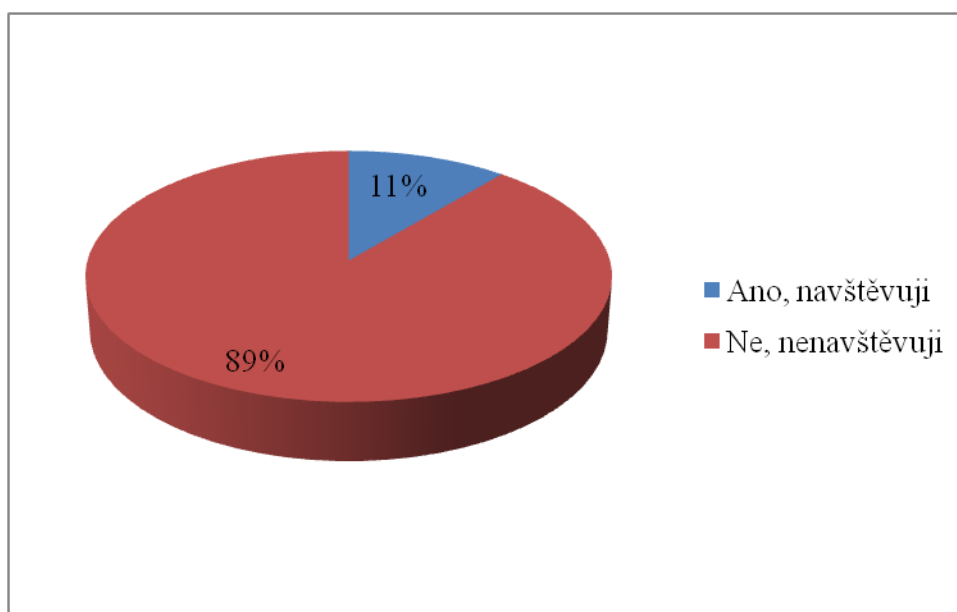
Položka č. 14: Navštěvujete ještě nějaký zájmový kroužek mimo toto zařízení?

Tabulka 16: Návštěvnost zájmového kroužku mimo zařízení

Kroužek mimo zařízení	Počet odpovědí	%
Ano, navštěvuji	6	11
Ne, nenavštěvuji	48	89

Zdroj: vlastní šetření (autorka práce)

Graf 16: Návštěvnost zájmového kroužku mimo zařízení

Zdroj: vlastní šetření (autorka práce)

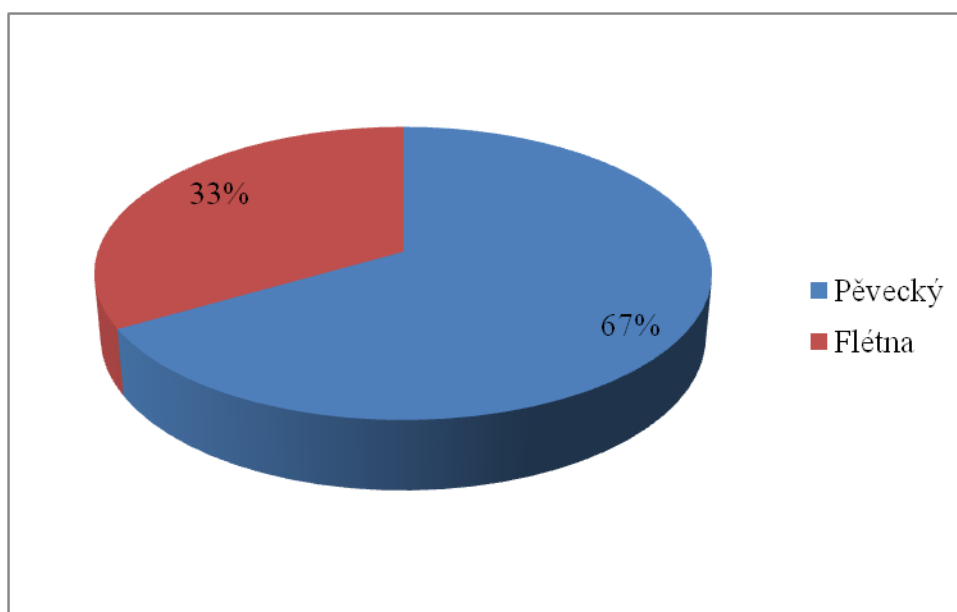
Jak je patrné z tabulky 16 a grafu 16, 48 respondentů (89 %) uvedlo, že mimo toto zařízení nenavštěvuje žádný zájmový kroužek. Zbývajících 6 respondentů (11 %) v dotazníku sdělilo, že jiný kroužek mimo zařízení navštěvují.

Tabulka 17: Typ navštěvovaného zájmového kroužku

Typ kroužku	Počet odpovědí	%
Pěvecký	4	67
Flétna	2	33

Zdroj: vlastní šetření (autorka práce)

Graf 17: Typ navštěvovaného zájmového kroužku

Zdroj: vlastní šetření (autorka práce)

V tabulce 17 a grafu 17 jsou znázorněny odpovědi respondentů, kteří v dotazníku u položky č. 14 sdělili, že dochází také na kroužek, který je realizován mimo toto zařízení. Takto odpovědělo celkem 6 respondentů. Z těchto 6 respondentů 4 respondenti navštěvují pěvecký kroužek a 2 kroužek flétny.

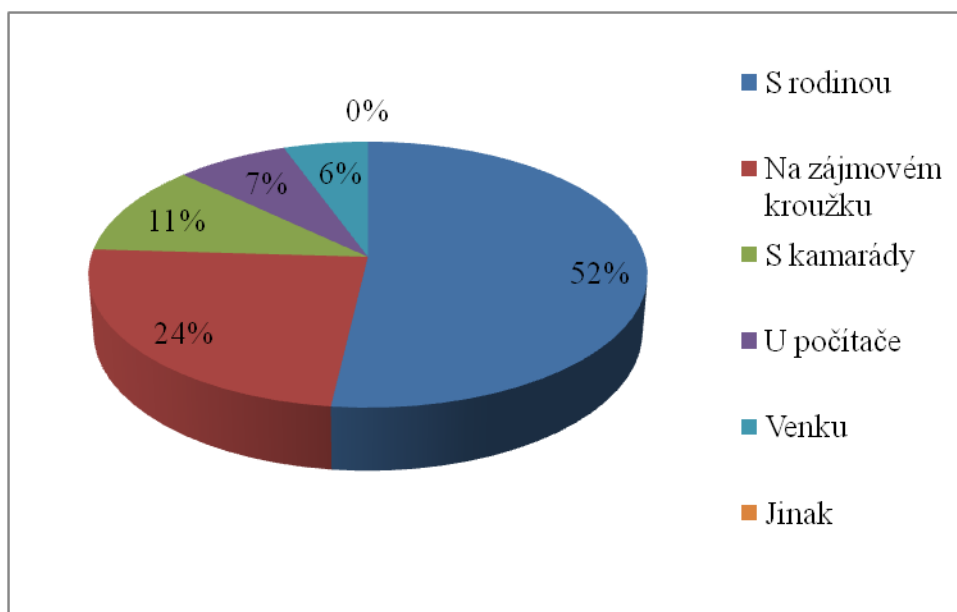
Položka č. 15: Jak trávíte nejradyji svůj volný čas?

Tabulka 18: Trávení volného času

Trávení volného času	Počet odpovědí	%
S rodinou	28	52
Na zájmovém kroužku	13	24
S kamarády	6	11
U počítače	4	7
Venku	3	6
Jinak	0	0

Zdroj: vlastní šetření (autorka práce)

Graf 18: Trávení volného času

Zdroj: vlastní šetření (autorka práce)

Nejčastější odpovědí byla respondenty zvolena možnost „s rodinou“ a to ve 28 případech (52 %). Na druhém místě se umístila odpověď „na zájmovém kroužku“. Tuto možnost zvolilo 13 respondentů (24 %). Touto položkou byla ověřována hypotéza č. 3: **Osoby s mentálním postižením dávají přednost zájmovým činnostem před ostatními aktivitami. Vzhledem k výše uvedeným výsledkům je zřejmé, že hypotéza č. 3 nebyla potvrzena.**

3.6 Interpretace údajů

Na otázky v dotazníku odpovídalo 54 respondentů z jednoho nejmenovaného zařízení pro osoby s mentálním postižením v Liberci. Dotazníkem byly zjišťovány informace týkající se nabídky zájmových činností v tomto zařízení a spokojenosti s nimi.

Prvními dvěma položkami bylo zjišťováno věkové rozmezí a pohlaví respondentů. Největší zastoupení bylo ve věkové hranici 21-25 let. V tomto zařízení mírně převažují muži (29 mužů a 25 žen).

Následující položkou bylo zjišťováno kolik z těchto respondentů plní povinnou školní docházku v základní škole speciální, kolik navštěvuje centrum denních služeb a kolik respondentů využívá služeb týdenního stacionáře. Z odpovědí bylo zjištěno, že 31 respondentů je uživateli centra denních služeb. Základní školu speciální uvedlo ve svých odpovědích 14 respondentů a týdenní stacionář byl uveden v 9 dotaznících.

Další část dotazníku byla věnována zájmovým činnostem. V první řadě byla zjišťována spokojenost s nabídkou zájmových činností v zařízení. 36 respondentů uvedlo, že s nabídkou zájmových činností je rozhodně spokojeno, 17 respondentů se přiklonilo k odpovědi, že je spíše spokojeno. Pouze 1 respondent je spokojen pouze někdy. Cílem položky č. 5 bylo zjistit, kolik zájmových kroužků respondenti navštěvují. Touto položkou byla též ověřována hypotéza č. 2. Z uvedených odpovědí byla čtrnáctkrát zvolena možnost návštěvy pouze jednoho kroužku. Tato část představuje 26 % z celkových odpovědí, z čehož vyplývá, že předem stanovená hypotéza byla potvrzena. Z průzkumu je zřejmé, že 19 respondentů navštěvuje čtyři a více kroužků. V návaznosti na předchozí položku respondenti uváděli, kolikrát týdně se účastní zájmového kroužku. Nejčastější odpovědí byla zvolena možnost čtyřikrát za týden. Tuto možnost uvedlo 19 respondentů. Další položky byly zaměřeny na to, zjistit kdo respondentům nabídl možnost navštěvovat zájmový kroužek, jaký je důvod toho, že si jej zvolili a zda se mohli svobodně rozhodnout jej navštěvovat. Největší část zahrnovala odpověď, že možnost navštěvovat zájmový kroužek respondentům nabídla pracovnice zařízení. 42 respondentů zvolilo možnost odpovědi, že je zájmový kroužek baví. Kromě 5 respondentů uvedli všichni souhlasně, že je k návštěvě zájmových kroužků nikdo nenutil a bylo plně respektováno jejich rozhodnutí.

Položkou č. 10 bylo zjišťováno, zda respondenti umí hrát na hudební nástroj. Ve 39 případech respondenti uvedli, že na hudební nástroj hrát neumí. Zbývajících 15 uvedlo, že na hudební nástroj hrát umí. 9 respondentů hraje na flétnu, 4 na klavír a 2 na kytaru.

V poslední části dotazníku byly otázky zaměřeny na zájmové činnosti. Bylo zjišťováno, zda respondenti preferují pohybové nebo rukodělné činnosti. Touto položkou byla ověřována hypotéza č 1. 29 respondentů zvolilo činnost pohybovou. Z výsledků je patrné, že hypotéza byla potvrzena. Nejoblíbenější činností z nabízených aktivit je sportovní kroužek (zvolilo 17 respondentů) a na druhém místě se umístila canisterapie (zvolilo 14 respondentů). Zároveň respondenti uvedli, že jim v zařízení žádný zájmový kroužek nechybí. Tuto možnost zvolilo 46 respondentů. Zbývajících 8 respondentů postrádá jiný typ zájmové činnosti. V 5 případech respondenti uvedli, že by rádi navštěvovali kroužek hry na hudební nástroj, 2 sdělili, že jim chybí kroužek plavání a 1 by rád chodil na dramatický kroužek. Někteří respondenti navštěvují také kroužek mimo toto zařízení. Tuto odpověď zvolilo 6 ze všech 54 respondentů. 4 dochází na pěvecký kroužek a 2 na flétnu.

Poslední položkou v dotazníku bylo zjišťováno, jak respondenti nejraději tráví svůj volný čas. 28 respondentů tráví nejraději čas s rodinou. Pouze 13 respondentů odpovědělo, že nejraději tráví svůj volný čas účastí na zájmovém kroužku. Touto položkou byla ověřována hypotéza č 3. Z výsledků průzkumu je zřejmé, že hypotéza nebyla potvrzena.

ZÁVĚR

Motto:

„Nebýt ničím zaměstnán a neexistovat je pro člověka totéž.“ Voltaire

Cílem bakalářské práce bylo zmapovat, jaké typy zájmových činností jsou u osob s mentálním postižením nejoblíbenější, zda zařízení, které navštěvují, nabízí dostatečné množství zájmových kroužků a jestli upřednostňují účast na zájmovém kroužku před jinými aktivitami. Cíle bakalářské práce bylo dosaženo prostřednictvím teoretické a praktické části bakalářské práce.

V úvodu teoretické části byly stručně nastíněny přístupy k lidem s mentálním postižením v historii. Dále byly popsány různé typy mentální retardace, na které navazovaly psychologické zvláštnosti jedinců s mentálním postižením včetně popisu typických znaků schopností u mentálně retardovaných. Další část kapitoly je věnována výchovně vzdělávacímu procesu, kde jsou zmíněny možnosti vzdělávání žáků s mentálním postižením. V neposlední řadě jsou uvedeny možnosti využívání sociálních služeb v různých typech zařízení.

Závěr teoretické části byl věnován problematice volného času a jeho plnohodnotnému využití mentálně postiženými osobami. Zde jsou zmíněny některé druhy zájmových kroužků a terapií, které jsou do zájmových činností také zahrnovány.

V praktické části bakalářské práce byly zpracovány výsledky průzkumu, který probíhal v zařízení pro mentálně postižené osoby v Liberci. Pro tuto část byly zvoleny tři hypotézy, které byly následně potvrzeny či vyvráceny. Výsledky jednotlivých položek dotazníku byly znázorněny pomocí tabulek a grafů.

Z průzkumu je patrné, že s nabídkou zájmových činností jsou osoby s mentálním postižením ve většině případů spokojeny. Nabídka zájmových činností v zařízení pro mentálně postižené osoby je dostatečná. Není potřeba rušit zavedené zájmové kroužky, ale zároveň není nutné zavádět kroužky nové. Nemalou zásluhu na těchto výsledcích mají také zaměstnanci, kteří se vzdělávají v oboru, učí se nové metody práce a s láskou tyto dovednosti předávají osobám s mentálním postižením.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

- BARTOŇOVÁ, M., VÍTKOVÁ, M. *Strategie ve vzdělávání dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami*. 2. přeprac. vyd. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-158-4.
- ČERNÁ, M. *Česká psychopedie*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2003. ISBN 978-80-246-1565-3.
- DVOŘÁK, J. *Logopedický slovník*. 2. uprav. vyd. Žďár nad Sázavou: Logopaedia clinica, 2001. ISBN 80-902536-2-8.
- HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. 1. vyd. Praha: Portál, s. r. o., 2008. ISBN 978-80-7367-473-1.
- HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. 1. vyd. Praha: Portál, s. r. o., 2004. ISBN 80-7178-927-5.
- JELÍNKOVÁ, J., KRIVOŠÍKOVÁ, M., ŠAJTAROVÁ, L. *Ergoterapie*. 1. vyd. Praha: Portál, s. r. o., 2009. ISBN 978-80-7367-583-7.
- JUREČKOVÁ, V., 2012. Voňavý svět aromaterapie. *Sociální služby*, roč. 15, s. 16-17. ISSN 1803-7348.
- KLENKOVÁ, J. *Logopedie*. 1. vyd. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1110-9.
- KLIVAR, M. *Ergoterapie mladistvých*. 1. vyd. Praha: Balt-East, 2003. ISBN 80-86383-17-2.
- KLIVAR, M. *Nová arteterapie v psychopedii*. 1. vyd. Praha: Balt-East, 2002. ISBN 80-86383-14-8.
- LEČBYCH, M. *Mentální retardace v dospívání a mladé dospělosti*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008. ISBN 978-80-244-2071-4.
- MÜLLER, O. *Terapie ve speciální pedagogice*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005. ISBN 80-244-1075-3.
- PÁVKOVÁ, J., a kol. *Pedagogika volného času*. 1. vyd. Praha: Portál, s. r. o., 1999. ISBN 80-7178-295-5.

SOLOVSKÁ, V., a kol. *Rozvoj dovedností dospělých lidí s mentálním postižením*. 1. vyd. Praha: Portál, s. r. o., 2013. ISBN 978-80-262-0369-8.

ŠIMANOVSKÝ, Z. *Hry s hudbou a techniky muzikoterapie*. 3. vyd. Praha: Portál, s. r. o., 2007. ISBN 978-80-7367-339-0.

ŠERÁK, M. *Zájmové vzdělávání dospělých*. 1. vyd. Praha: Portál, s. r. o., 2009. ISBN 978-80-7367-551-6.

ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*. 2. přeprac. vyd. Praha: Portál, s. r. o., 2003. ISBN 80-7178-821-X.

VALENTA, M., KREJČÍŘOVÁ, O. *Psychopedie*. 1.vyd. Olomouc: Netopejr, 1997. ISBN 80-902057-9-8.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Portál, s. r. o., 1999. ISBN 80-7178-214-9.

Seznam použitých internetových zdrojů

Metodický portál RVP: RVP pro základní vzdělávání [online]. 2008 [cit. 2014-12-12]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/cinnosti/kurikulum-vseobecne-a-odborne-vzdelavani-a-evaluace/ramcove-vzdelavaci-programy/rvp-pro-zakladni-vzdelavani>

Vyhláška č. 73/2005 Sb. ve znění vyhlášky 147/2011 Sb. o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných [online]. 2014 [cit. 2014-12-12]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-73-2005-sb-1>

SEZNAM ZKRATEK

ČSR – Československá republika

DSM – Diagnostický a statistický manuál mentálních poruch

LMP – Lehké mentální postižení

MKN – Mezinárodní klasifikace nemocí

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

PC – Počítač

RVP – Rámcový vzdělávací program

RVP PV – Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání

RVP ZV – Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

RVP ZŠS – Rámcový vzdělávací program pro základní školu speciální

USA – United States of America, Spojené státy americké

WHO – World Health Organization, Světová zdravotnická organizace

SEZNAM GRAFŮ A TABULEK

Seznam grafů

Graf 1: Věkové rozmezí respondentů	37
Graf 2: Pohlaví respondentů	38
Graf 3: Zařízení, které respondenti navštěvují.....	39
Graf 4: Spokojenost s nabídkou zájmových činností.....	40
Graf 5: Počet navštěvovaných zájmových kroužků.....	41
Graf 6: Četnost návštěv zájmových kroužků	42
Graf 7: Nabídka možnosti navštěvovat zájmový kroužek	43
Graf 8: Důvod návštěvy zájmové činnosti.....	44
Graf 9: Možnost volby zájmového kroužku	45
Graf 10: Schopnost hry na hudební nástroj.....	46
Graf 11: Hra na hudební nástroj.....	47
Graf 12: Výběr zájmové činnosti.....	48
Graf 13: Obliba zájmové činnosti.....	49
Graf 14: Absence zájmového kroužku.....	50
Graf 15: Postrádaná zájmová činnost.....	51
Graf 16: Návštěvnost zájmového kroužku mimo zařízení.....	52
Graf 17: Typ navštěvovaného zájmového kroužku	53
Graf 18: Trávení volného času.....	54

Seznam tabulek

Tabulka 1: Věkové rozmezí respondentů.....	37
Tabulka 2: Pohlaví respondentů.....	38
Tabulka 3: Zařízení, které respondenti navštěvují.....	39

Tabulka 4: Spokojenost s nabídkou zájmových činností	40
Tabulka 5: Počet navštěvovaných zájmových kroužků	41
Tabulka 6: Četnost návštěv zájmových kroužků	42
Tabulka 7: Nabídka možnosti navštěvovat zájmových kroužek	43
Tabulka 8: Důvod návštěvy zájmové činnosti	44
Tabulka 9: Možnost volby zájmového kroužku.....	45
Tabulka 10: Schopnost hry na hudební nástroj	46
Tabulka 11: Hra na hudební nástroj	47
Tabulka 12: Výběr zájmové činnosti	48
Tabulka 13: Obliba zájmové činnosti	49
Tabulka 14: Absence zájmového kroužku.....	50
Tabulka 15: Postrádaná zájmová činnost.....	51
Tabulka 16: Návštěvnost zájmového kroužku mimo zařízení	52
Tabulka 17: Typ navštěvovaného zájmového kroužku	53
Tabulka 18: Trávení volného času.....	54

PŘÍLOHA A - DOTAZNÍK

Žádáme vás o vyplnění krátkého dotazníku, který je určen pro osoby s mentálním postižením a zaměřuje se na zájmové činnosti. Pokuste se prosím vyplnit dotazník pravdivě a dle vlastního přesvědčení. Vyplnění není časově náročné. U každé otázky stačí zakroužkovat jednu z nabízených odpovědí nebo doplnit odpověď vlastními slovy. Veškeré informace, které v dotazníku uvedete, jsou zcela anonymní. Vaše odpovědi nám pomohou zmapovat spokojenost s nabízenými zájmovými činnostmi v tomto zařízení. Výsledky dotazníku budou zveřejněny v bakalářské práci s názvem „Zájmové činnosti u osob s mentálním postižením“. Děkujeme vám za váš čas a spolupráci.

1. Uveďte věk

- a) 10-15 let
- b) 16-20 let
- c) 21-25 let
- d) 26 a více let

2. Uveďte pohlaví

- a) Žena
- b) Muž

3. Navštěvujete

- a) Základní školu speciální.
- b) Centrum denních služeb.
- c) Týdenní stacionář.

4. Jste spokojeni s nabídkou zájmových činností v zařízení, do kterého docházíte?

- a) Rozhodně ano.
- b) Spíše ano.
- c) Někdy.
- d) Ne.

5. Kolik zájmových kroužků navštěvujete?

- a) Jeden.
- b) Dva.
- c) Tři.
- d) Čtyři a více.

6. Jak často na zájmový kroužek docházíte?

- a) Jednou za týden.
- b) Dvakrát za týden.
- c) Třikrát za týden.
- d) Čtyřikrát za týden.
- e) Nepravidelně.

7. Kdo vám nabídl možnost navštěvovat zájmový kroužek?

- a) Rodiče.
- b) Kamarádi.
- c) Pracovnice zařízení.
- d) Nikdo, našel jsem si kroužek sám.

8. Jaký je důvod toho, že chodíte na zájmovou činnost?

- a) Baví mě to.
- b) Vyplním tím volný čas.
- c) Rodiče si to přejí.
- d) Mám tam přátele.
- e) Jiný (uved'te jaký) .....

9. Mohli jste se svobodně rozhodnout, zda chcete zájmový kroužek navštěvovat?

- a) Ano, nikdo mě do toho nenutil.
- b) Ne, musel(a) jsem.

10. Umíte hrát na nějaký hudební nástroj?

- a) Ano, umím (uved'te na jaký). .....
- b) Ne, neumím.

11. Pokud byste měli na výběr pouze z následujících zájmových činností, kterou byste si zvolili?

- a) Rukodělnou (pletení košíků, práce s keramickou hlínou, malba na hedvábí, ...)
- b) Pohybovou (vycházky, sportovní aktivity, ...)

12. Kterou z nabízených zájmových činností máte nejráději?

- a) Kroužek vaření.
- b) Canisterapii.
- c) Fotografický kroužek.
- d) Pletení košíků.
- e) Keramický kroužek.
- f) Sportovní kroužek.
- g) Vycházky.
- h) Kroužek společenských her.

13. Postrádáte nějaký zájmový kroužek?

- a) Ano (uved'te jaký) .....
- b) Ne

14. Navštěvujete ještě nějaký zájmový kroužek mimo toto zařízení?

- a) Ano, navštěvuji (uved'te jaký) .....
- b) Ne, nenavštěvuji.

15. Jak trávíte nejráději svůj volný čas?

- a) S rodinou.
- b) Účastí na zájmovém kroužku.
- c) S kamarády.

- d) U počítače.
- e) Venku.
- f) Jinak (uved'te jak) .....

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Karolína Valešová

Obor: Speciální pedagogika - vychovatelství

Forma studia: Kombinované studium

Název práce: Zájmové činnosti u osob s mentálním postižením

Rok: 2015

Počet stran textu bez příloh: 62

Celkový počet stran příloh: 4

Počet titulů českých použitých zdrojů: 19

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 0

Počet internetových zdrojů: 2

Vedoucí práce: PhDr. Lenka Petelíková